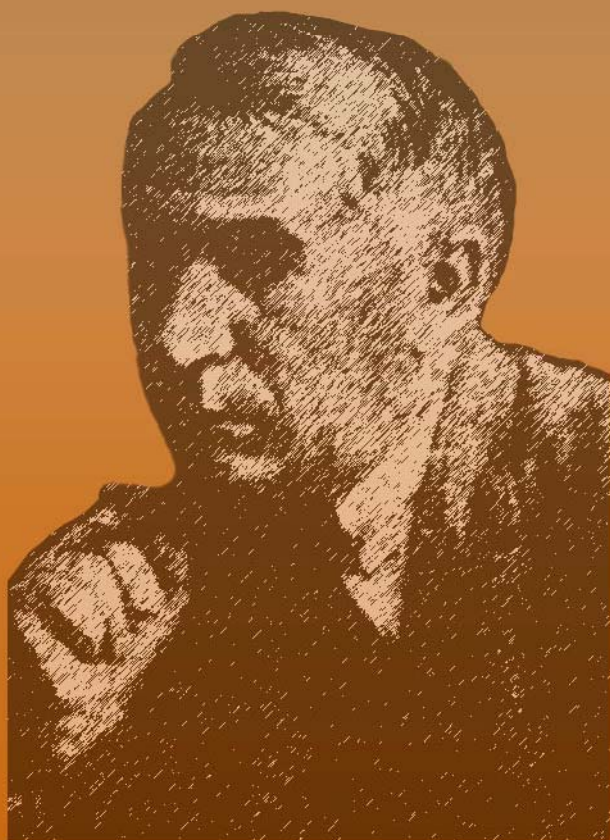

Móra Ferenc
Mindenki
Jánoskája

*Mercator
Stúdió*

Minden jog fenntartva, beleértve bárminemű sokszorosítás, másolás és közlés jogát is.

A magyar irodalom és kultúra értékeinek ápolása érdekében az Országos Széchényi Könyvtárral együttműködve kiadja a Mercator Stúdió.

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 7062 95 5

© Mercator Stúdió, 2005

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@axelero.hu

Móra Ferenc

Mindenki Jánoskája

TARTALOM

I. FURCSA FALUK	5
II. MÁTYÁST KERESNEK, JÁNOST TALÁLNAK	9
III. A POSZTÓSZÉL-KASTÉLY	15
IV. A FALU BECSÜLETE	19
V. A SZOMORÚ HÁZ	26
VI. MINDENKI JÁNOSKÁJA	29
VII. JÁNOSKA NAGY FÁBA VÁGJA A FEJSZÉT	33
VIII. KARÁCSONYEST A PUTRIBAN	38
IX. ISTEN HARAGJA	43
X. JÉG ESIK, KÖNNY HULLIK	48
XI. A ZÁLOGGYEREKEK	51
XII. MIT BESZÉL AZ A KÉP?	57
XIII. CSETVERNEKI THURÁN JÁNOSKA	63
XIV. GALAMB-VÁR	66

I. Furcsa faluk

Olyan Péter-Pál napját rég nem látott se Cirák, se Nyirák, mint amelyiken ez a történet kezdődik. Megmutatta annak már a hajnala is, hogy valami zenebonás lesz az estéje.

A ciráki bíróné azt álmodta virradóra, hogy a nyiráki bíróné kendermagos tyúkjá elkukorékolta magát. (Holott tudnivaló, hogy Nyirákon még a kakasok se tudnak kukorékolni, nemhogy a tyúkok tudnának.)

A nyiráki bíróné meg azt álmodta, hogy a ciráki bíróné kölcsönkérte a sütőlapátját. (De hiszen csak azt próbálja meg! Ámbátor – magunk közt szólva – az se lenne csuda, ha azok az ínséges cirákiak még sütőlapátért is a szomszédba szaladnának.)

A Bezzegék Pista fia olyan sáskát fogott a csordakút oszlopfáján, hogy azt csak valami rossz föld teremhette. Jótét lélek még látni is iszonyodott: fele teste fekete volt, fele teste sárga. Nem jelenthet az semmi jót, emberek! Még szerencse, hogy a gyerek fölérté ésszel, mit kell vele csinálni: áthajította Nyirákra!

– Eredj haza, förtelmes féreg!

Duzzogék Sáríkája beleejtette a halbicskáját a Reszege patakba. Hiszen, ha csak beleejtette volna! De ki is horgászta az esernyőjével, s csak mikor kihúzta, akkor vette észre, hogy nem is halbicska az, hanem valóságos rozsdás budlibicska. Olyan, amilyennel a cirákiak egyszer meg akarták szelni a holdvilágot, mert sajtnak nézték.

Egyszerre csak olyan idő kerekedett Cirák felől, hogy beleiszonyodott minden teremtet lélek.

– Minden rossz Cirák felől jön! – régi közmondás az Nyirákon. – Lám, még az isten haragja is onnan támad.

Jeges tarajú fekete felhők nyargaltak az égen. Ordító szélvész kergette őket villámossal. A fák ijedten hajtogatták a koronájukat. Az ért vetések aranyabrosza úgy hullámozott, mintha valami haragos óriás keze rángatná.

– Boldog isten, mindnyájan elveszünk! – sikoltott bele az emberek félelme az egek haragjába.

A Fütü cigány mindjárt a fejibe is húzott egy rézüstöt. Ő bizony nem akarja látni, hogy vesz el a világ.

Nagy mester volt ez a Fütü cigány világeletében. Akkora lyukak voltak azon a rézkondéron, mint egy pápaszem. S csakugyan ő vette észre legelőször, hogy

tisztul az ég Nyirák felől. Vetett is örömében olyan bukfencet, hogy kitelt volna belőle három. Csak azután jutott eszébe elkeseredni.

– Ejnye, de szerettem volna pedig eccser megérni, hogy a zsén vetésemet is lekasáta volna a jég! (Soha semmi nemzetsége el nem vetett egy zabszemét se.)

Nyirák felől csakugyan szakadoztak a fellegek, s alig sírtak egy-két kövér cseppet, máris a szivárvány égő szalagja lobogott rajtuk.

– Lám, ilyenek ezek a nyirákiak! – nevettek Cirákon. – Elijed ezektől még a jégeső is!

Mert bizony ilyen fából van faragva az ember. Mikor az isten ostora csattog: imádkozik; mikor a nap kisüt: nevet.

Lám, maga a jó isten is elmosolyodott, s megesett a szíve a sok ijedt emberen, a sírásra görbült gyerekszajácskákon, a dermedten gubbaszkodó égi madarakon, a lehajtott fejű virágokon. Áldott jobbával megfogta a jégeső fekete szárnyát, s felsütötte a nap aranytányérkáját:

– Eredj, vidámitd fel az én szeretteimet.

No, azok bizony könnyen megvidámodtak. A virágok egyszeribe fölemelték a fejcskájukat, s nagy jókedvükben szinte ágaskodtak. Tarkállott a mező Ciráktól Nyirákig, mint valami cifra írhás suba.

Napáldozat táján mind a két falu népe odakint nyüzsgött a Reszege partján. Az egyik parton Cirák, a másikon Nyirák. A Reszege vize, ahogy aranyport szitált rá az alkonyat, úgy választotta el őket egymástól, mint valami aranypántlika. A fölötte táncoló szitakötők pödörgethették bajuszkájukat a csendes tükrében. Csak olyankor loccsant egy-egy vidámat, mikor a ciráki gyerekekre ráhujjantottak a nyirákiak:

– Ákom-bákom-rákom: van szabó Cirákon!

Nem is lehetett ezt a gonosz versikét nevetés nélkül megállni annak, aki értette. Azt kellett abból érteni, hogy egyszer a cirákiak rákot fogtak a Reszegében, s mivel olyan nagy ollója volt neki, beadták szabóinasnak Keszeg mesterhez.

Csupa szerencse, hogy a nyirákiak meg egyszer valami tévelygő számárcsikóra akadtak a füzesben. Úgy fújta az iá-t könyv nélkül, hogy némelyik gyerek könyvből se tudja olyan szépen. Neki is örültek a nyirákiak, s egyszeribe befogták diáknak. Ki is taníttatták volna, ha a csacsika bele nem unt volna az ábécébe, és itt nem hagyta volna ezt a tudományos világot.

Azóta a ciráki szabóra a nyiráki diák a felelet:

– Híres falu Nyirák: vagyon benne diák!

Se szeri, se száma annak a sok bolondságnak, amit ez a két falu ráköltött egymásra. Könyvet lehetne abból írni, de nagyot, mikor az öregek is így

nyájaskodnak egymással a Reszege vizén keresztül. Hiszen majd el is jön az ideje annak is, hanem Péter-Pál napja igazán nem arra való. Ilyenkor csak a pitypalattyok feleselgetnek egymással. Azok is csak azért, mert nem tudják mire vélni azt a nagy kaszapengést, amitől csak úgy hangzik a két falu. Bizony elmenne szegénykéeknek a nótázó kedvük, ha tudnák, hogy mit jelent az a nagy kaszakalapálás.

Azt jelenti, hogy holnap hajnalban kezdődik az aratás. Arra élesíti a szántóvető ember a világ egyetlen áldott fegyverét: a kaszát.

Azért hajtja le olyan alázatosan zizegő kalászát a búza, mintha csak kínálná magát a vetések közt járkáló embereknek:

– Nesztek az új kenyér!

– Ránk tekintett az idén az Úr – mondja háládatosan az öregbíró, s levett kalappal tekint föl a tiszta kék magasba, ahonnan száll az áldás. S ahova száll az övével együtt száz meg száz lélek fohásza, pitypalattyok verése, kalászok zizegése, patak csörgése, méhek döngése, menták illata, pipacsok lélegzése. S a tiszta kék magasban bizonyosan van valaki, aki számon vesz mindent: pitypalattyok szavát, virágok leheletét, emberek fohását, cirákiakét, nyirákiakét egyformán.

Fütyü cigány nem az ég felé néz, hanem a nyárfás felé:

– De hisen nemcsak azs Úr nézett ránk, hanem azs uraság is. Ahun bicseg a hajdúja, hogy kapná el a forgósél!

De bizony a forgósél csak Fütyüt kapta el. Belebújt a Reszege nádjába, mint a csík az iszapba. Nem szeretett hajdúval találkozni, ő tudja, miért. Csak a füstös feje vigyorgott elő a sásliliomok közül, mint valami nagy gyékénybuzogány.

A többiek jókedvét mintha ollóval vágták volna el. Olyan ijedelem fogta el a két falu népét, mint amilyen a kalitkában ugrándozó madáré, mikor fölkapaszkodik hozzá a macska. Még a gyerekek is úgy szétszaladtak, mint a meghajított varjúsereg, ahány, annyifelé.

Igaz, hogy nem is volt valami szívvidámító figura az urasági hajdú. Mord képű égimeszelő, akitől elsavanyodott az ember, ha ránézett.

Ő ugyan rá nem nézett senkire, csak lógatta a fejét, mintha nehezellené.

– Jó estét, Vendel! – köszöntötték a cirákiak.

– Egyétek meg, ha jó – fanyalgott kedvetlenül, aztán az egyik lábát átlódította a Reszegén. A másikat az innenső parton hagyta, így aztán egyszerre Cirákon is volt, Nyirákon is.

– No, mi a baj? Török-e, tatár-e? – kérdezték tőle a bátrabbak.

– Rosszabb ez annál is – morgott Vendel, vizsgálgatván ábrázatát a Reszege tükrében. – Elveszett a mátyás.

– Micsoda mátyás? – tátogatta a száját a két falu.

– Ejnye, no – mordult rá a vén hajdú a vízben levő képmására –, hát a beszélő madár! Nyilván az is megunta már nálunk az életét.

A képmás haragosan nézett vissza, s a hajdú észrevette, hogy többet mondott az elégnél. Büntetésül rásimogatta a szájára lombos bajuszát, mint valami lakatot.

Az emberek azonban nagyot lélegzettek. No, erről ők nem tehetnek. Most már meg mertek szólalni is.

– Nemcsak egy mátyásmadár van a világon. Majd hoznak helyette másikat a madarászok az őszön.

De nagy ész, szét ne pattanjon bele a fejetek! – beszélt a hajdú a vízbe. – Ilyen mátyás éppen csak egy volt. Ez volt valamikor az úrfinak a legkedvesebb játszópajtása.

Az öreg hajdú elhallgatott, s meg se szólalt addig, míg egy öreg könny bele nem pottyant a szeméből a vízbe. Az emberek lelkén is átsuhant egy bársonyruhas, sápadt fiúcska képe, aki egy tarka madárral a vállán, bánatosan nézett kifelé egy nagy, szomorú házból.

– Elment szegény madár a kis gazdája után! – sóhajtotta Magó Mártonné, törölgetve a szemét az ünneplő kötője sarkával.

– No, ha elment, hozzátok vissza! – kapta föl a fejét a hajdú. – Az uraság se kíván egyebet, csak hogy a madarat mindenáron előkerítsétek. Bizonyosan a Makkos-erdőbe vette be magát. Harmadkakasszóra ott legyen minden épkézláb ember, mert aki ott nem lesz, annak Harkabusz uram mond szép jó reggelt.

A hajdú aztán hasznos munkát kívánt, és hazafelé fordította a szekérrudat. A Thurán-kastély felé, melynek gömbölyű teteje úgy rajzolódott bele a nyárfák fölött a piros alkonyati égbe, mint valami ökölbe fogott, haragos kéz.

Zúghattok már, arany vetések, szólhattok már, pitypalattyok: nem lesz itt holnap aratás! Akárhogy csikorogtatjátok a fogatokat, szegény szántóvetők: az uraság madara előbb való, mint a ti kenyeretek.

Bizony senkinek se volt kedve nevetni, mikor Füttyü előbújt a nádból, és elkeseredve vágta földhöz a karimátlan kalapját:

– Lám, én minden télen elvesegetek egy kicsikét, de engem senki se kerestet. Bizsony, bizsony, jobb les, ha beállok mátyásmadárnak.

II. Mátyást keresnek, Jánost találnak

Bolond sor volt biz ez, de hát mit lehetett ellene tenni? Az uraság nagy úr abban a kastélyban, amelyik a táj egyetlen dombjának a tetejéről kevélyen merészkedik bele a két határba. S amennyi földet onnan be lehet látni, annak mind Thurán Benedek a gazdája. S ahány ember túrja ezeket a földeket, az mind Thurán Benedeknek a zsellérje.

Igaz, ővele magával nem sok baj volna. Csetverneki Thurán Benedeket vagy tíz év óta senki emberfia nem látta a kastélyán kívül. Tudós Gabaráné azt beszéli róla, hogy tán maga is kővé változott már azóta abban a nagy kőházban. Mert a szíve, az kőből is volt neki mindig.

Hanem azért tud, hall, lát az uraság mindent. Harkabusz uram neki a szeme, a füle, az esze. Valamikor csak botosispán volt őkegyelme, de mióta az uraság elcsapta magától a világot, azóta az ő kezében van a gyeplő. Az ő keze pedig vaskéz, amelyiknek befelé van fordulva minden ujja. Ha kifelé fordítja, akkor már ököl, csak ütni tud vele.

S ha Harkabusz azt üzeni, hogy a madár meglegyen, azt elő kell teremteni – a föld alól is. Mert az, amilyen ember, kitelik tőle, hogy azt mondja a ránc jövő árendafizetéskor:

– Most már tinektek le is út, föl is út. Ha egy rongyos madarat se tudtok előkeríteni, kerítsetek magatoknak másik uraságot. Én majd találok új zsellért.

Jaj, pedig ki akarná itthagyni ezt az áldott földet, amelyikben a nagyapák, a szépapák pora termi a kenyeret az unokáknak? Rosszul járt még az mind, aki itthagyta ezt a földet, amelyik a bölcsőjét termette. Hazakíváncozott az mind, hogy legalább a fejfáját idevaló fából faragják.

De már akkor csak inkább keressük meg azt a madarat. Hiszen jó az isten: majd csak megőrzi még addig a vetéseket, ha már eddig megőrizte.

Zajgott is a Makkos-erdő másnap hajnalban úgy, hogy még olyant nem hallottak a százados tölgyek. Létrás emberek, piszkafás asszonyok, kereplős gyerekek törtettek benne előre-hátra; a piszkafákkal minden ágat megütögettek, a kereplőkkel még a hetedik határban is minden fület megsüketítettek: mind nem ért az semmit. Madarat ezrivel láttak, de mátyás egy se volt köztük. Csak a tömérdék szarka csörgött rettentő mérgesen, csak a tenger vércse sikoltozott nagy fölháborodással, hogy micsoda dolog az: ilyen korán reggel ilyen éktelen lármával betolakodni az ő birodalmukba. Hiába huhukolt nekik a bölcs bagoly:

– Megálljatok csak, majd láttok szépet, ha összeér a két piszkafás hadsereg!

A cirákiak napkelet felől fogták fel az erdőt, a nyirákiak napáldozatról. Ahogy beljebb-beljebb nyomultak az erdő közepe felé, úgyhogy már hallhatták egymásnak a szavát, mindjárt megeredt a közőzködés.

A sárgarigók is mind odaszorultak, s nagyon meg voltak szelesedve. Soha ilyen fölháborodva nem rikoltoztak, mint most:

– Huncut a bíró, huncut a bíró!

– A ciráki bírót érti! – nevettek a nyirákiak.

– Nem a cirákit, hanem a nyirákit! – süvöltötték vissza a cirákiak.

Látni még nem látták egymást, csak a bokrokon keresztül eresztgették egymásba a fullánkot.

– Sohse keressük a beszélő madarat – hunyorított a földieire Nekopogi, a ciráki kovács –, megfogták azt a nyirákiak régen.

– Ugyan mit csinálnának vele, Nekopogi bácsi?

– Mit-e? Megtették bírónak. Ne féljete, ki is lesznek ezután nyúlva a nyirákiak! Lesz már nekik is okos bírójuk.

De hiszen nem hagyták magukat a nyirákiak sem. Az öreg Cinege leheveredett egy sóskabokor tövibe.

– Sohse vergődjete, emberek azzal a haszontalan madárral. Úgyis a cirákiak találják ezt meg.

– Már miért ők találnák?

– Nagyon ki vannak ők az effélében tanula. Tudjátok, hogy két esztendeje abban a nagy ködben elveszett a templomuk tornya is. Nagy jajveszékelve keresték, s meg is találták, mihelyt a nap kisütött.

Ebben a percben elrikoltotta magát Mák Máté, a ciráki bíró.

– Hopp, itt a mátyásmadár tolla! – ezt nem a visszhang kiáltotta vissza, hanem Ambrus Pál, a nyiráki bíró, őelötte is ott hempergetett a szél egy késsel csíkozott fekete tollacsát. Nincs olyan tolla más madárnak, csak a mátyásnak. Egyik bíró is leguggolt a tollért, a másik is leguggolt, össze is ütötték a fejüket, hogy csak úgy csattant. Mák mindig nagyon okos ember hírében állt, most is egyszerre föltalálta magát:

– Kelmed is elmondhatja mátol fogva, hogy tökkel ütött fejű.

– Az mondja, de nem annak! – vágta vissza Ambrus Pál. De hiszen nemhiába mondták azt a cirákiak, hogy az ő bírójuknak hét pusztá faluban nincs párja okosság dolgában. Látni való ez ebből is.

Még a szeme járása is egyforma volt a két bírónak. Nemcsak a tollacsáját látták meg egyszerre a mátyásnak, hanem a szárnyát is. Oda volt az tűzve dísznek egy

nagyon dísztelen kalapra. Az a nagyon dísztelen kalap meg egy fiúcskának az arcára volt borítva, aki olyan jóízűt aludt egy vadribizlibokornak a húsében, akár egy királyfi a hattyútollas nyoszolyában.

Ki lehet ez a legényke? Akárki lehet, de bizonyosan nem királyfi. Az egész gúnyájában körülbelül a kalap volt a legkülönb, a Füttyü cigány pedig szörnyen bizonykodott, hogy azt ő hajította el a múltkoriban az országúton, mert már nem uraknak való volt.

Mák Máté az egyik, Ambrus Pál a másik vállát kapta meg a gyerekek, s megrázták, mint molnár a zsákot:

– Hol a mátyás, hé?

A fiúcska vézna kis öklével bambán dörzsölgette a szemét, s ásítózva felelte: – E-elment.

– Hova, te?

– Világgá. De azt mondta, ne féljek, majd visszajön még ő egyszer.

– Kicsoda, te? A mátyás?

– Az, az, a Mátyás – mondta a gyerek. Egy kicsit megszeppent, hogy az álom kiment a szeméből, s meglátta maga körül a nagy sokadalmat.

A két bíró megint megrázta a gyereket:

– Mátyásról beszélsz te, te fiú?

– Arrul hát – nyikorgta a gyerek, sírásnak eredve.

– A madárról?

– Dehogy – mosolyodott el a fiú –, az édesapámról.

– Mi közünk ahhoz! – mordult rá Mák Máté. – Azt mondd meg inkább, hova lett a madár!

A gyerek szép kék szemét derülten fordította oda az öreg bíróhoz, és mosolyogva felelte:

– A madár? A madarat megettük.

Azzal odamutatott nagyobb biztonság okáért annak a tűznek a hamvára, amelyiken a madarat megsütötték. Ott volt a hamuban a nyárs is. Egész sereg hangya nyalakodott a zsíros végén.

A sokaságon ijedelem morajlott végig, s Ambrus Pál összecsapta a kezét.

– Ó, ez az oktondi! Megeszi az uraság madarát, és azt olyan nyugodtan vallja be, mintha csak vadkörtét evett volna!

– Azt is ettem rá – kottyant bele a fiú –, de nagyon fojtós volt. Mifelénk jobb ízű a vadkörte is.

– Te gyerek – kérdezte Mák Máté –, hát hogy mertétek megenni azt a mátyást?

– Nekünk nem mondta, hogy mátyás – vonogatta a fiú a vállát. – Egyre csak azt kiabálta innen a fejünk fölül, hogy: Jánoska, Jánoska! „No, ez teneked kínálkozik” – mondta édesapó, merthogy engem is annak hívnak. Hanem a húsa nagyon rágós volt. Szidta is édesapám, hogy ezért nem volt érdemes hazajönni hetedhét országról.

– Hazajönni? Hát ki a te apád? – kérdezte egyszerre a két bíró. Sugárzott az öröm az arcukon, látszott, hogy egy reménységben vannak.

– Csicsmár Mátyás.

– Ohó – rikkantotta el magát Mák Máté –, a Csicsmár varga? Ismertem, míg bujdosásra nem adta a fejét. Nyiráki csizmadia volt. Jól van, fiam! Nagyra nőj! Akkor Nyirák számoljon a madárról!

Azzal áthuppantotta a gyereket a nyirákiak közé.

– Eredj haza, legény! Nyiráki gyerek vagy te.

A fiúcskának mindegy volt, nem sokat értett az egészszből. Hanem azt gondolta magában, hogy ha már belefogott, előadja minden nemzetségét.

– Az anyám Borona Borbála volt. Én ugyan nem ismertem édes szülémet, de az apám azt mondta, hogy az is errevaló volt.

A nyirákiak eddig meg voltak dermedve az ijedtségtől, mint télen a gyík. De megelevenedtek, mint tavasszal a méhkas, mikor Dorigó csőszné összeütötte a két tenyerét:

– Hohó, eszem a lelked, az meg ciráki születés volt! Ismertem még libapásztor korában.

– Ciráki anyának fia is ciráki – mondta Ambrus Pál roppant szigorúan, s úgy hajította vissza a gyereket Mák Máténak, mint a labdát.

Annak meg tetszett a mulatság nagyon. Nem az öreg Máknak, hanem a kis Csicsmárnak. Vígan tapsikolt a maszatos kezeivel:

– Megmondta azt nekem az édesapám!

– Mit mondott meg? – mordult rá Máté bíró a lompos bajusza alól.

Az apjára való emlékezés egy kicsit elszomorította a gyereket. Poros kis arcán nagy könnycseppek gördültek végig, míg beszélt.

– Azt mondta: „Ne félj, Jánoskám, lesz neked gondviselőd, ha én tovább bujdosok is. Azt se tudják örömben az én atyámfiai, hova tegyenek. Gondját viselik a

senkifíának, akár a fészkeből kiesett fecskeporontynak. Így kívánja azt a falu becsülete.”

– Micsoda? – csattant föl Mák Máté. – A falu becsülete, azt mondta. Úgy igaz az. A mi gyerekünk vagy már, öccse. Majd megmutatjuk mi a nyirákiaknak, mi az a magyar becsület.

Azzal úgy rántotta magához a fiút, mintha csirke volna, akit a kánya el akar kapni. Aminthogy a kánya csakugyan tátogatta is már rá a száját:

– Hohó, atyámfiai! – horkant oda Ambrus Pál. – A mi fiunkat nem engedjük. Fogjanak kelmetek Ciráknak másik kis bujdosót. Ez a mienk! Nyiráki ember az apja. Ránk bízta a fiát és nem kelmetekre. Tudta ő, hogy mit csinál.

– Jól mondja! Nem engedjük a jussunkat! Nem adjuk a fiunkat! – zúgták a nyirákiak. Erre a bátorításra aztán Ambrus Pál is belekapaszkodott a gyerekebe, s húzta maga felé két kézzel.

De hiszen húzhatta azt! Amit Mák Máté megfog, meg van az fogva.

– Nem adom! – csikorgatta a fogát az öreg. – Ciráki anyának fia is ciráki.

– Nem adjuk! – bizonykodtak a cirákiak, s mind körülfogták az öreg Mákot.

Különösen az lelkesítette fel őket, amit Csűr Illésné vágott a szemükbe a nyirákiaknak:

– Hát kellene másik diák is, ugye? Értétek be azzal, akit a füzesben fogtatok.

Amire Kaszabné vágott vissza a másik oldalról, hogy a cirákiak is érék be avval a szabóinassal, akit a Reszegében fogtak. Ne szedjék el már a nyiráki gyerekeket is. Különösen mikor nem is bírják elvenni!

Ezzel Kaszabné belekapaszkodott Ambrus Pálba segedelem okából, s bizony kirántotta volna már a Mák Máté keziből a gyereket, ha amott meg Csűr Illésné nem nyalábolja át bíró uramat.

– Gyertek, emberek, ne hagyjuk a falu becsületét!

Úgy volt az, mint a mesében, ahol a szépen szóló furulya szavára királylány fogta a bárányt, sütőlapát a királylányt, szakácsné a lapátot, hopmester a szakácsnéét. Két nagy láncba fogódzott össze Cirák és Nyirák, s ez a két nagy lánc rángatta a kis Csicsmárt hol jobbra, hol balra.

De már ez a mulatság nem tetszett neki olyan nagyon, mint mikor labdáztak vele. Vörösödött, kékült az istenadta a nagy rángatásban, s hiába fordította az ijedt arcocskáját hol ide, hol oda. Hja, nem gyerekjáték a falu becsülete!

Szerencséje volt Jánoskának, hogy egyszerre belecsikordult a nagy huzakodásba valami reszelős hang. Olyan volt az, mint mikor valami nagyon rozsdás kulcsot forgatnak valami nagyon rozsdás lakatban.

– Nono, csak kétfelé ne szakajtsátok már azt a szélhozta fiúcskát csupa szeretetből! Jobb lesz, ha azon egyeztek meg, hogy ki számoljon be a mátyásmadár tollával!

Jánoska nagyot lélegzett, mert erre a szóra úgy szétpergett az emberlánc, mint a szakajtóból kiöntött borsó. Az emberek meghökkentek: az ám, a madárról egészen elfelejtkeztünk! De hiszen mégiscsak jó helyen tartja az eszét az öreg Posztószél Antal, nemhiába hogy két falu koldusa! Hát még ha tanácsot is tudna adni! Hogy az uraság is megbéküljön, a becsületnek se legyen híja! Erre szólj már, öreg Posztószél!

Szólt az arra is. Fél szemét hol az egyik, hol a másik felekezeten villantotta végig. Annyi furfangosság volt a nézésében, amennyi jóság.

– No, ne mondjátok, hogy két falu tart egy koldust, egyik se veszi hasznát. Az öreg Posztószél kiránt benneteket a csávából.

Azzal a folton-folt köpönyegét lekanyarította a válláról, s beletakargatta a talált gyereket. Tetszett az annak nagyon, hogy olyan sokszínű volt.

– Én ezt a fiúcskát örökbe fogadom. Ő lesz a kis Posztószél. Kinevelem koldusnak. Ráhagyom a mesterségem, ha kiöregszem belőle. Legalább ti is jól jártok, mert nem kell új koldust keresnetek.

A cinegemadarak rácincogtak, hogy ez így nagyon jó lesz. Hanem az emberek nem mertek addig nevetni, míg az öreg meg nem nyugtatta őket;

– A madár miatt meg egy cseppet se fájjon a fejetek. Bízjátok azt énram. Tudok én az urak nyelvén. Ne féltsetek engem Thurán Benedektől. Vagyok én olyan úr, mint ő. Nekem is két falum van, mint neki. Nekem is van kastélyom, mint neki. Csakhogy nekem most már fiam is van, akire ráhagyom az uradalmam, de kire hagyja ő a magáét?

Nem lehetett azt nevetés nélkül megállani, ahogy az öreg kevélyen veregette a mellét. Meg is ölegették úgy, hogy utoljára jajgatott bele.

– Jaj, a ciráki oldalam! Jaj, a nyiráki oldalam!

Mikor már az örökbe fogadott fiával nekivágott a túskebokornak, jókedvűen motyogta magában:

„Övelük is jót tettem, a gyerekekkel is jót tettem, magammal is jót tettem. De már ezért csak megérdemlek egy kis csemegét.”

Azzal lecsípett egy szem kökényt az erdőszélben, de ki is lökte a szájából mindjárt.

– Harapós még ez, akár Thurán Benedek. No, majd megszeliődül, ha a dér megcsípi.

Ugyan kire értette? A kökényre-e vagy a földesúrra?

III. A Posztószél-kastély

A Posztószél-kastély jó egy-két macskaugrásra volt a két falutól. Jánoskának ugyancsak szaporázni kellett a lépést, hogy apró lábával el ne maradjon az öreg koldustól. Úgy kocogott utána, mint valami kis bárány.

– A Posztószél-kastély egészen magános épület – magyarázta a gyámapa az örökbe fogadott gyerekeknek. – Tudod, nagyon megválasztom a szomszédokat.

A kisfiú ugyan hiába meresztette a szemét, sehol észre nem vett semmi kastélyformát. Kővér fűvű kaszálók közé értek az erdőből, aztán gyepes legelőre, ahol csak úgy nyüzsgött az ürge. Az öreg Posztószélt nem sokba vették, még arra sem szaladtak el, mikor megfenyegette őket a görbe botjával:

– Ejnye, hejnye, de megfogott benneteket a dicséret! Szép kis szomszédok az ilyenek, akik mindig szanaszét csavarognak. Hát aztán ki vigyáz most a ház tájára?

„Hm – tűnődött Jánoska –, de furcsa szomszédjai vannak az én új apámnak.”

A csordakútnál hirtelen nagyot kanyarodott az országút, s nekivitt egy fenyőfaerdőnek. Furcsa erdő volt az nagyon. Nem azért, mert körül volt véve drótkerítéssel, hanem azért, mert minden fája ki volt száradva. Valóságos halott erdő volt. A kerítésen át egy őzike támaszkodott ki az útra, az is mintha kőből lett volna faragva.

A halott erdő közepén egy gömbölyű tornyú nagy ház terpeszkedett. A kisgyereken végigfutott a hideg.

Az a ház feketére volt festve. Halott ház a halott erdőben. Sok-sok lecsukott ablaka vakon merészkedett a világba. Minden sarkán szélkakassal viaskodott a szél, de egyet sem tudott meglebbenteni. Be volt az rozsdásodva valahány. A mohos falakat borostyán futotta be, ez a szomorú, virágtalan növény.

– Ide megyünk? – kérdezte szorongva a gyerek.

– Isten őrizz! – felelt Posztószél, aztán elpittyesztette a száját. – Ez csak a Varjúvár. Itt lakik az uraság.

Azzal fölkapott az útszélről egy darab békasót, és behajította a fák közé. Abban a percben óriási fekete felhő rebhent fel a pagonyból: ezer meg ezer fekete varjú.

– Kár, kár, kár – rikácsolták keservesen, ahogy lomha szárnyukkal ott kavarogtak a levegőben. A gyerek úgy elijedt tőlük, hogy Posztószél megfogta a kezét:

– Megállj, öccse, majd meglátod, mennyivel különb ennél a mi kastélyunk.

Félrevágtak egy kis gyalogútra, amely hepehupás, sivár földek közt kanyargott jó darabig, míg Posztószél egyszerre leszúrta a földbe vasas végű botját. (Csupa

barátságából kalapálta rá a Füttyü cigány apja, isten nyugtassa szegényt, azóta sokkal alkalmasabb vele a járás.)

Mikor a magyar ember leszúrja a botot, és azt mondja, hogy: hála istennek, az annyit jelent, hogy: itthon vagyunk! Az ám, de hol van itt az itthon?

Jánoska nem látott mély gödröknél egyebet, amikről Posztószél mindjárt meg is mondta, hogy micsodák.

– Innét hordták valamikor az agyagot Cirákra meg Nyirákra, mikor a házak falát verték. Régen volt az, hé, még akkor az öreg Posztószélnek is azt mondták, hogy „szép a baba szép, szép”. De aztán fölfakadt itt a vadvíz, és úr lett az egész darabon. Ennek a földnek senki hasznát többet nem vehette. Akkor költöztem én ide egész familiástul.

Posztószél erre füttyentett egy hegyeset, mire az egyik gödörből kiugrott egy borzas szőrű pulikutya, és körültáncolta a gazdáját.

– Ez a házpásztor. Madzagnak hívják – mondta az öreg a gyerekeknek. S hogy az ebállat meg ne sértődjék, annak meg a gyereket mutatta be: – Ez lesz a kis gazda, hékás. Őtöle kapod ezután a kenyérhajkát.

A Madzag erre Jánoska előtt is megcsóválta a farkát, mint ahogy az illendőség kívánja, aztán víg csaholással szaladt előre, míg egyszerre csak elveszett a lábuk elől. Olyanforma üregben tűnt el, mint a kemence szája. Hallatszott, ahogy puffant a fenekén.

– No, öcsém, bújj utána – biztatta az öreg a gyereket. – Ez a Posztószél-kastély.

Bár az ilyen kastélyt másképp hívják magyarul. Azt mondják, hogy putri. Csak a teteje van annak ki a földből, nádkévékből összerakva szép kerek sátorformára. Itt ugyan nem látszott a nád, mert befutotta azt gyönyörűen a vadszeder. Szebb az minden tetődíszítésnél, és minden esztendőben ingyen teremti az úristen.

A putrinak a többi része a földben van. Jó mély, négyszögletes verem, a fala kitapasztva agyaggal, kimeszelve szép fehérre, a padlója meg lefurkózva keményre, mint a tégl. Van azon még szőnyeg is, így nyáridőben, gyönyörű, szép, nagy lapulevelekből.

Az asztal közepén helyes kis bokréta ékeskedett. Nem valami drága porcelán edényben, csak egy kifűrott kobaktökben. De jó az nagyon, meg illik is a bokrétahoz. Bizony azt se valami napkeleti ritka virágokból kötözték ám, csak afféle gyomokból, amik maguktól teremnek az isten kertjében. Fehér békaturajból, haragos zászpából, piros ernyőjű elecsből, tölcséres folyókából.

– No, legény, szaladj ki a konyhába, tudakold meg, mi jó lesz az ebéd – biztatta Jánuskát az öreg. – Úgy érzem, fordított kása.

A gyerekek az orrát is csiklandozta valami kellemes pirított szalonnaillat. Az után indult el, s meg is találta róla a konyhát.

A verem falából nyílt egy folyosócska, az egy másik verembe vezetett, az volt a konyha. Az már nem volt egészen betetejezve.

Maradt rajta akkora nyílás, amin a füst kivágódhatott, szikra kiröppenhetett. Középen volt a tűzhely, az is agyagból. Abban jól megállt a szolgafa, ami a bográcsot tartogatta.

A bográcsban csakugyan kása totyogott. Benne volt a nagy fakanál is, meglátszott rajta, hogy azt maga a gazda remekelte nyárfából.

– De hát ki főz itten? – tűnődött Jánoska. – Vagy itt még a tűz is magától ég?

– Bizonyosan kint van a gazdasszony a kertben – mondta Posztószél. – Gyere, keressük meg.

Kimásztak a veremből, és megkerülték azt a nagy homokpartot, amelyiknek tövében a putri épült. Annak a homokpartnak a lenyesett fele tele volt öklömnyi üregekkel. Az alsóbbakat az ürgék bérelték ki, a felsőbbekben parti fecskék laktak. Éppen most tanították szállni a fiaikat.

– Ezek a szomszédok! – mondta Posztószél. – Meg lehet velük élni békességben. Az ürgék rendszeren beszolgáltatják az árendát. Annyi búzát hazahordanak, hogy kitelelünk rajta. Nekik nem kell, mert ők alszanak télen. A fecskék se isten nevében laknak: ők meg ficsergéssel fizetik a házbért.

A homlokfal mögött, a halom másik felén már a vadvizek országa kezdődött. Afféle csincsés, csereklýés mocsár, aminek gazdaember semmi hasznát nem veheti. Tehénnek rossz kaszáló, legelőnek nem való, mert a jószág mételyes lesz rajta. Nem boldogul ilyen helyen más, csak az olyan világ árvája, mint Posztószél.

A vízparton ösztövék kákabokrok ágaskodtak, azoknak a tövéről egy vadlúd vágódott neki a gyerekek nagy haraggal.

– Giá, giá-gá!

– Buri, te! – hártotta el Posztószél a vadludat, s azzal megmarkolászta neki a begyét. – No, mit lármázol, hiszen meg vagy már tömve? Hol a gazdasszonykád?

A lúdgágogásra előszaladt az már a csincsésből, ahol éppen a harmatkása bugáit szemelgette a feltűzött kötőcskéjébe. Rizskásafogú, szitakötőszemű kis szöske lány volt, körülbelül egyívású a Jánoskával.

– Ez az én kis unokácskám – mondta Posztószél a gyerekek, aztán megsimogatta a kislány haját. – Hoztam neked egy pajtást, Veronka.

A két kis koldusgyerek idegenkedve nézte egymást, hanem aztán az öreg összeütötte a fejüket:

– No, két buksi, örüljetek hát egymásnak! Az ám, ni, hát a Buksi? Hogy nem ugrott most a vállamra?

– Oda van vadászni – mondta Veronka.

Mire beértek a házba, már ott várta őket a Posztószél-família legutolsó tagja, a Buksi. Egy nagy fehér macska, kövér fogolymadárral a szájában. Posztószél el akarta tőle venni, de a macska nem adta a zsákmányt, csak rámordult féltékenyen. Hanem a Veronka elé letette a maga jószántából. És nem várt érte egyebet, csak hogy megszimogassák.

– No, gyerek, most már ismered az egész Posztószél-családot – nevetett az öreg.
– Áldhatod az Istent, hogy ilyen jó helyre juttatott. Miközénk nem könnyűszerrel juthat akárki fia.

Ebéd után az öreg kibontogatott egy ásót a nádkupacok közül. (Ott volt a szerszámoskamra.)

– Minek lesz az, nagyapó? – tudakolta Veronka. – Nem lehet még ilyenkor, csíkot ásni.

– Egy szobácskát akarok kihalásítani a fiúknak. A testvérednek, Jánoskának. Tudod, nem úgy van itt, mint szegény helyen. Ti meg addig szedjétek derekaljnak való fűvet. Hozzatok gyékénykálkát is, vánkost költeni.

Hazafelé már összefogódzva jött a két gyerek. Úgy hoztak a karjukon egész petrence fűvet.

Micsoda ágyat tud abból vetni, aki ért hozzá!

Akkorára Posztószél kitágította a vermet. Vésett benne egy fülkét, amelyiknek padkája is volt, vakablaka is volt.

Még szöget is vert a falába, polcot is iszkábált benne.

– Erre aggatod majd fel a ruhádat.

Jánoska annyira otthon volt már, hogy elnevette magát. Hej, csak figurás ember ez a nagyapó! Még hogy ő szögge aggathatná, polcra rakosgatná a ruháját! Amelyik nincsen!

– Majd lesz! – mondta rá Posztószél. – Jó az isten, jót ad. Ne félj, kiruház a falu becsülete!

Rég nem volt a kis kóborlónak olyan éjszakája, mint ez az éjszaka. Ennyi szeretet még tán sohase melegítette a kis szívét.

Se arra a nyomorult veremházra soha ilyen fényesen nem ragyogtak a csillagok, a mennyország ablakai. Angyalok néztek ki azokból az aranyablakokból, s lemosolyogtak a tücsökszós éjszakába. Még tán le is lebbentek az alvók fölé, s lengették előttük mindenféle szép álmképeket.

Ó, hiszen olyan közel van a mennyország a jószívű emberekhez!

IV. A falu becsülete

Nagy szó az: a falu becsülete! Senki se tudta azt jobban Posztószél Antalnál. Ő is annak köszönhette, hogy ilyen lázársorban meghúzhatta magát a homokosgödörök közt.

Nagy árnyéka csak a nagy fényességnek van. Sok koldus csak olyan helyen tud megélni, ahol sok a módos ember. De ahol mindenki egyforma szegény, ott bizony nincs kitől kéregetni.

Ellenben nagyon jó az, ha egy-egy kolduska van a faluban. Legalább van kinek odaadni a veszendőbe menő ételmaradékot. Van, aki mindennap benéz minden házhoz, s hírül viszi, mi újság van a másik utcában. Van aki temetéseken a lobogót viszi, s összeszedi az alamizsna-krajcárokat sátoros ünnepeken a templom küszöbén. S legfőképp arra jó a koldus, hogy akkor nem csúfolhatják ki a falut:

– Nini, ezeknek még koldusuk sincs!

Arra szegény volt a két falu, hogy külön-külön koldust tartson, tehát ketten fogadtak egyet. A közös koldust ősi szokás szerint Csetvernekről hozatták. Akkora városcában, mint Csetvernek, mindig akad egy-egy elszegényedett ember, aki koldusnak is elszegődik, ha már nincs lelkének hová lennie.

Arra mindig vigyázott a két falu, hogy a koldus csendes, rendes, becsületes ember legyen. Ne valami izgága, kötekedő, goromba szerzet vagy afféle félkéz-kalmár, aki ott is vesz, ahol semmit se adnak. Hanem olyan szemérmes szegény, aki nem tolakszik, mindennel beéri, s szűk esztendőben türelmesen várakozik a bérére otthon. Mert az is járt a közös koldusnak: szabad lakás, ott ahol talál magának.

A koldusnak kijárt a lakáson fölül egy pár csizma, egy új szűr minden három esztendőben, egy-egy ezüstforint minden újesztendő napján, öt-öt véka kétszerbúza minden aratáskor. Hát ezért már csak érdemes koldusnak lenni! Hát még az a sok földi jó, amit a ciráki, nyiráki konyhákban sütöttek-főztek!

No de ha a koldus jól járt a két faluval, azok is jól jártak ám az öreg Posztószéllal! Még ilyen koldusuk nem volt, mióta az eszüket tudják. Meglátszik azon még most is, hogy nagyon világeleje ember volt valamikor. Addig is, míg az isten meg nem látogatta sok mindenféle csapásával.

Az első az volt, mikor Csetverneken gőzmalmot csináltak. Posztószél szélmolnár volt, de bizony hogy a gőzmalom kéménye pipálni kezdett, csak magának örletett, ha volt mit. Ugy elszegényedett, mint az ujjam. A malom elpusztult, a családja

elhalt, neki magának is valami nyavalyája támadt, az elvitte a fél szeme világát is. Mire fölépült, nem maradt egyebe a másik szeménél meg az ölbeli kis unokájánál.

No, igaz, megmaradt a béketűrése is, meg a mindenféle barkácsoló munkában való ügyessége is. Ahogy koldusnak szegődött, az volt az első dolga, hogy házat csinált magának az agyagosba, és gazdálkodni kezdett a semlyéken. Kített belőle ács, kőműves, kosárfonó, gyékényszövő, taplókészítő, kanálfaragó, pipaszárfúró.

A koldusból volt benne a legkevesebb. Sose kért senkitől, s ha kapott valamit, ingyen el nem vette. Adott érte vadmézet, csontforrasztó fűvet, fogfájás ellen való fekete nadálygyökeret, a gyermekeknek sulymot, bíbictojást, mikor mit termett a csincsés. Ha egyebet nem tudott adni, adott jó szót, kalácsért tanácsot. A tanácsra mindig szüksége van a szegény embernek, s Posztószél mindig jó helyen tartotta az eszét.

Ugyan hol? Hát a makrapipájában. Anélkül nem volt okos ember, de ha az a szájában volt, akkor kifogott volna a káptalanon is. Bizonyosan abból szívta magába azt a nagy bölcsességet.

Most azonban a hajnali pirosságban kint ül Posztószél a kunyhó előtt, és hallgatja, hogy varrják a békák azt a töméntelen sok papucst. Most nem akar segíteni a pipa se. Nem is gyerekjáték az, amin most törí az öreg a fejét: hogy hogy is áll a dolog azzal a mátyásmadárral?

Olyan füst bodorodott már körülötte, hogy vágni lehetett volna. Jó neki nagyon, mert az ilyen nagy füstben a szúnyogok nem találják meg az embert. De a Buksi macska megtalálja, mert annak jó szeme van. Az már megjárta ma a gazdaságot. Fogott is egy nádiverebet. Azzal törleszkedik hozzá a gazdához nagy dicsekedve.

Posztószélnek fölcillant a szeme. Kiverte a pipából a hamut, és megcirógatta a macskát.

– Jól van, Buksi, helyen vagyunk már. Tudom már, hová lett a mátyás. Ugye, Buksi, te etted meg a mátyást?

Ejnye de cudar portéka vagy te! Hanem most már csak vedd föl az ünneplő gúnyadat, mert most nagyon úri helyre viszlek.

A macska a gazdájára szegezte a tekintetét, aztán mosakodni kezdett. Posztószél maga is kicsinosította magát. Megmosakodott friss harmattal, csizmát húzott, előkereste az új szűrét, megkereste a Jánoska kalapját. Arrul levette a mátyásszárnyat, hóna alá kapta a Buksit, és útnak indult vidám pipaszóval. Bizony most szükség lesz az észre!

A verem szájára nem tette föl a fűzfavesszőből font ajtót. Ugyan ki vinne el valamit a putriból? Mit vinne el? Tán a két alvó gyereket? De hiszen vigyáz azokra a jó isten meg a Madzag kutya.

Jánoska csakugyan arra ébredt föl, hogy ugat a Madzag kegyetlenül, s közbe-közbe nagyokat ránt az inge ujján.

– Kelj föl, kis gazda, téged keresnek!

A verem száján csakugyan lehujjántgatott valaki:

– Hej, hé! Itthon van-e a mi fiunk?

– Te vagy az, Jánoska! – noszogatta Veronka a fiút. Ő már akkor fel volt készülve takarosán, piros cickafarok-virágot is tűzött a hajába. – Csitári János van itt Cirákról. Ráismertem a szaváról.

Csakugyan Csitári uram volt az, két lovadmagával. Azonban nem ment be a gödrök közé, megállt a kocsival az országúton.

– Hoztam a mi fiunk cókmókját. Segítsetek behordani.

Jánoska csak a száját tátogatta. Az ő cókmókja? Hiszen nem volt őneki a rajtavalónál egyebe. Az se túlságosan.

– Márpedig ez a tied, fiam. Mit szólnának a nyirákiak, ha még ki se ruháznánk a fiunkat? A világból kicsúfolnának bennünket.

Telides-teli volt az a kocsi gyereknek való gúnyával, viselttel, viseltebbel. Kis csizma volt vagy tizenöt pár. Bújj-bele, kezes-lábas, nadrágocska, dolmányka, ködmönke, fehér ruha, posztókalap, báránybőr sapka olvasatlanul. Még egy kis subácska is akadt. A belső világát már lelegelték a molyok, de a cifráján meglátszott, hogy selyemmel varrott rozmaringok voltak azon valaha.

– Hát kitől mi telt – mentegetődzött János gazda –, többet is hoztam volna, de nem fért a kocsira. Még a Patkó soron meg a Ritkaszép utcában nem is jártam. No, az majd jó lesz másik esztendőre. Elég lesz ez neked egy darabig.

A gyerek sírt is, nevetett is, míg a motyót lehányták a kocsiról, s mind azon mesterkedett, hogy megcsókolja a Csitári uram kezét, de az ráförmedt nagy mérgesen:

– Hohó, nem vagyok én püspök! Elég hiba – tette hozzá szelídebben.

Azután fölült a kocsiba, s már csak úgy futtában szólt vissza Veronkának:

– Te meg, kislány, mondd meg az öregapádnak, hogy fölemelte a falu a fizetését. Ezután minden újesztendőkor többet kap egy húszassal. A búzáját is megszerezzük egy kötés dohánnyal! Hadd szégyellje magát Nyirák!

Nem volt pedig annak mit szégyelleni. Mert alig porzott el a ciráki kocsi, már hallatszott a nyirákinak a nyikorgása.

– Hát ez mi? – ugrott le róla Suhajda Péter, s megvetőleg bökte meg az ostornyéllel a sok halomra hanyt holmit.

– Hozták Cirákról a Jánoskának – felelte Veronka.

– Mindjárt gondoltam. Olyan ciráki szaga van. Hát még ez is suba? – kapta föl a földről a molyette bőrgúnyát.

Jánoskának elszorult a szíve. Ő ennek a kis subának örült a legjobban az egészben. Jaj, még szétszaggatja az a haragos ember! Megfogta a kezében:

– Jó ez nekem, bácsi. Ezért is az isten áldja meg, aki küldte!

– Micsoda? – fortyant föl az ember. – De hát mi közük önekik a mi fiunkhoz? Ki tudjuk azt ruházni magunk is. Ezt a szűrt nézd meg, öcsém!

Azzal kiterített a gyerek előtt egy keshedt szűröcskét, amelyik szűrnek semmivel sem volt szűrebb, mint a suba subának.

– Valóságos gácsi posztó ez! Én magam vettem a Lajcsi fiamnak ezelőtt tizennyolc esztendővel. Nem tudnak már most olyan szép rózsákat csinálni, mint amilyenek ezen piroslottak valaha. Hát ezek a csizmák? Fölhúzhatta volna ezeket a király fia is, míg az orruk ki nem szakadt. Nini, micsoda szép atilla ez! Hát még mikor a zsinór le nem feslett róla! Meg kell nézni ezt a micisapkát! Ha a széle megvolna, ma is elhordhatná a ciráki bíró karácsony napján is!

De ezt mind olyan nagy fönnhanggal mondta, mintha attól mindjárt begyógyulnának a kis csizmák, rossz gúnyák sebei. Bele is izzadt a dicsekedésbe. Elő kellett venni az ingderékből a nagy fehérbabos piros kendőt. Vissza se tette. Ahogy megtörülgette vele verejtékező homlokát, odadobta a kendőt a gúnyákra.

– Ez is legyen a tiéd, fiam! Tudom, a cirákiaknak eszükbe se jutott kendőt hozni. Kidukál pedig az teneked. Mibe kötnéd másképp húsvétkor a rostélyoskalácsot?

De a kendő után nem Jánoska kapott, hanem Veronka. Mindjárt bekötötte vele a fejét. Meg is nézte magát a szép nagy tükörben, a víz tükörében. Tetszett is magának nagyon, szinte sajnálta leoldani fejről a szép babos kendőt.

– Szebb kendőt vesz teneked öregapád, húgom – mosolygott Suhajda Péter. – Lesz neki miből. Újesztendőtlől fogva fölemeljük a bérét egy fényes húszassal. A búzáját is megtetézzük szüretre egy kosár szőlővel. Hadd pirítsa a szégyen Cirákat!

Azzal aztán a nyaka közé suhintott az egy lónak (fölért az két ciráki gébével), és útnak eredt. A két gyerek meg hozzálátott az ajándék holmik behordásához.

– Hová leszünk ezzel? – hüledezett Jánoska. – Hiszen annyi már itt a csizma, hogy a békának se kell többet papucsot varni.

– Hely dolgában ne búsulj – vigasztalta Veronka. – Van nekünk itt a partban kamránk is, csak behordani győzzük.

De tán estére se lettek volna készen a hurcolkodással, ha a jó szerencse oda nem gurítja Fütyü cigányt. Nem is a jó szerencse, hanem a jó szíve.

Adjon isten mézses csíkot! – köszönt oda hozzájuk. – No, mire végzitek? Tán kukucskapiacsot jáccsotok ezzel a két kazsal ócska portékával? De hisen nincs ebben olyan úgy se, amit én hoztam a Jánoskának. Azs nem minden bolond embernek jut azs esébe. Az ilyesmi csak a Fütyü cigánynak jut azs esébe.

A hóna alatt egy nagy batyut szorongatott, azt kibontogatta nagy akkurátusán. A nagy batyuban volt egy kis batyu, abban meg egy nagyon kis batyu. Abból kihámozott a cigány egy fél kesztyűt.

– Nese, édes mézsem – nyújtotta oda Jánoskának. – Azs uraság fia vestette el eccser, volt rajta aranygomb is. Én találtam meg a Varjú-vár kapujában, de nem vittem hazsa. Hisen vadkestyű esz, mondok. Inkább eltettem emlékebe, csak éppen a gombot vettem le róla. No, jó les esz neked így is. Segény gyereknek fél kestyű is elég.

Takaros kis babakesztyű volt, Jánoskának éppen csak az ujj hegye ment bele.

– Nem tésen semmit – folytatta Fütü –, majd megnövekszik ezsen a drága jó levegőn.

Veronka aztán elment ebédre való gombát szedni, emezek pedig eltakarították a sok egyet-mást. Jutott belőlük mindenüvé, még Fütü is beduggatott egy-két gyolcsinget a kacabája alá. A híres micisapkát meg belegyömöszölte a kalapjába, s mikor Jánoska mindent tűvé tett érte, azzal elégítette ki:

– Sose bánd, rajkóm. Bizonyosan elvitték azs ürgék. Mindig hallottam azs édesanyámtól, hogy azs ürgekirál micsisapkában jár.

Mikor készen voltak a munkával, egy kis hűvöst kerestek, mert fűtött a napocska, mintha fizetnének érte. Volt a vízparton egy öreg fűzfa, annak az alja volt a Posztószélék nyári ebédlője. Most is oda heveredtek, várva a delet. A cigány ugyan erősködött, hogy az ő gyomra már tizenkettőt korog, de Veronka azzal fizette ki, hogy őnáluk akkor van dél, mikor öregapó hazaér.

Eközben végig-végig vizsgálta Fütü a gyereket.

– Ast nézsem, hogy mennyire elütöttél azs édesapádtól. Azs sép fekete ember volt, mint én vagyok, te meg olyan csúnya fehér vagy, mint egy úr.

– Hát ismerte az édesapámat? – rezzent meg a gyerek.

– Csicsmár somsédot? Hát hogyne ismertem volna! Mint a tenyeremet! Nagy természetű ember volt segény, nemhiába hogy csizmadia volt. Azs volt a veste is segény fejinek. Hisen tudod te ast, Jánoska.

– Nem tudom én. Sose beszélt énnekem arrul. Nagyon szűkszávú ember az én apám.

– No, azs lehet, mióta nem csizmadia.

Fütü cigány nagyon haragudhatott a csizmadiákra. Talán azért nem hordott csizmát még télen se, hogy avval is őket bosszantsa. Most is egyre azon ette magát, hogy mért volt a Jánoska apja csizmadia.

– De ha mán azs volt a hivatala, legalább lovat ne tartott volna. Minek a csizmadiának a ló, mondd meg nekem, Jánoska. Látod, ha azs apád lovat nem

tartott volna, nem sökött volna be az uraság kertjébe. Ha be nem sökött volna, azs uraság nem sakajtotta volna kétfelé a baráccságot a csizsmadiával. Így meg ott fogták a lovat zsálogba. Igazsa is volt azs uraságnak, a csizsmadia ne lovagoljon, csak a háromlábú séken. Azs ám, de a te apád nem aszért volt csizsmadia, hogy hallgasson a sép sóra. Mindennap háromsor odaállt a Varjú-vár kapujába, és ast kajabálta föl azs ablakba, hogy drága lesz még esz jó Thurán Benedeknek. Erre ostán az uraság is megharagudott, ost asondta, gyere közselebb, Csicsmár koma, hadd besélek a fejeddel. Még a hajdúkat is kiküldte, hogy vezessék be a vargát, ha a járást nem tudná. No, erre astán ló nélkül is úgy elszelelt az apád, hogy sinét se látták többet. Világ bujdosója lett belőle. Hát már most mondd meg nekem, Jánoska, érdemes-e csizsmadiának lovat tartani.

Jánoska azonban semmit se mondott, mert úgy elővette szegényt a sírás, hogy se látott, se hallott. Fütü cigány csak most kapott észhez. Szánta-bánta, amit mondott, s ennek jeléül földhöz vágta a kalapját. Úgy szokta ő kifejezni az elkeseredését. És az most nagyon őszinte volt, mert még arról is megfeledezett, hogy az ürgekirály micisapkája is kipottyant a kalapból.

– Jaj, esz asz én samár fejem! Ó, hogy miért nem csinált már belőle csinegefogót az öreg Postósél csimbora! Legalább nem keserítettem volna ilyen oktondé besédekkel ast a segény árva kis sivedet! No, megállj, aranyos mézsem, majd mondok én neked ennél sebbet is, jobbat is. Megverte ám azs Isten ast a gonos nagy urat, aki földönfutóvá tette ast azs áldott jó csizsmadiát, a te segény édes acsádat! Ő elvette azs egyetlen lovát annak a drága jó embernek, őneki meg elvette azs Úristen azs egyetlen unokácskáját. Harmadnapra belevesett segény a Resegébe. Úgy kell neki lenni, mert még azsok a drága sép ruhái se kerültek meg azs ártatlannak. Se híre, se hamva nem maradt a gyönyörűmnek. Ott keserítette meg azs Isten ast a nagy urat, ahol legjobban fáj neki: a sivin. Ast besélik, azsóta mindig azs egyetlenként siratja. Azsóta nem mer azs emberek seme elé kerülni. Azsóta a házsa táját még a madár is kerüli. Csak azsok a csúnya nagy fekete varjak kárognak éjjel-nappal a fülébe, hogy: kár, kár.

De olyan szépen károgott Fütü, hogy a Buksi nekiugrott, s tan a szemét is kiszedte volna, ha a hirtelen odatoppant Posztósél el nem rántja onnan.

– Különb pecsenyét érdemelsz ma, szolgám. Megszolgáltál érte.

– Nini, öreg Postósél – csapta össze a kezét a cigány –, de kicsípted magadat! Tán megérezted, hogy úri semélyem állít be vendégnek a házshozs?

– De hiszen tenálad is nagyobb úrral cseresznyéztem én ma egy tálból – hunyorgott Posztósél.

– Meg is lövöldözsött azs téged a magjával. Hát astán ki azs azs úr, aki még Fütü csigánynál is nagyobb úr? Seretnék a semébe nézsni.

– No, azt nem javallom, hékám. Thurán Benedeknek hívják őkegyelmét.

– Jaj! – kapta fel a fejét Füttyü, s úgy megilletődött, hogy mikor Veronika betálalta a hirtelen-hamarjót, hármásával is nyelte a kukoricagombócot.

No, a kukoricagombóc nem a legutolsó éték, de még annál is többet ér az, ahogy Posztószél számot adott a varjú-vári úrról. Azt étel utánra hagyták csemegének.

– Hát ahogy bemegyek, elejben áll a vén hajdú. Itt, azt mondja, nem adnak semmit, hordjam el magam, míg szépen vagyok, mert csúnya vége lesz annak, ha a Harkabusz meglát. Márpedig, mondom, én el nem megyek innen, míg nem látom az urat. Sorom van vele. Nem vinni akarok én, hanem adni. Nincs most bolondok napja, morgott a vénség. Azért álljon félre az útból, mondom én, s azzal kilibbentem a szűrőm alól a mátyásmadár szárnya végét. De húzott ám magával az öreg ugyancsak! Nem telt bele egy miatyánknyi idő, már akkor ott álltam az úr előtt.

– Tudom, tüzselte is a bokádat a félszláng – kottyant bele Füttyü sápadozva.

– Nem Szaladjváron születtem ám én, mint Füttyü cigány – vetette oda Posztószél. – Úgy láttam én, hogy a nagy úr jobban meg volt illetődvé, mint a kolduska.

– „Hol a madár – förmedt rám –, az unokám madara?” – Ehol-e – mondom, s kiveszem a szűr alól a Buksit. – Ez ette meg, uram. Éppen csak a szárnyacska maradt belőle, mikor rábukkantam az erdőn. Hát behozom, mondok, hogy az ártatlanok ne szenvedjenek helyette, mert, mondok az ártatlanok sanyargatása nagy vétek az Isten előtt. Azért ő mindig megfizet, ha későn, ha korán. No, villámlott erre a szeme olyant, hogy még ezt a fél szememet is behunytam. Megkapta a fél kezével a vállam és megrázott: „Honnan ismered te az Isten szándékait, öregember?” – Koldus vagyok, alássan kérem – mondtam én erre –, hát sok beszédem van a jó Istennel. Erre aztán eleresztett, a Buksit meg ledobta a hátulsó udvarra a kutyák közé. De hiszen megvívott az azokkal, s mire kiértem a kastélyból, egyszerre csak a nyakamba ugrik ám egy akácfáról a Buksi. Ott várt már, mert tudta, hogy erre járok hazafelé. Nem volt ennek annyi baja se, mint egy leesett mákszem. Még a szőrét is simára nyalta már, úgyhogy meg nem látszott rajta, hogy hat fenevaddal viaskodott egyszerre.

A Buksi mindig dőft egyet a gazdája lábszáran, valahányszor a nevét hallotta, aztán sorra járta az egész családot. Mindenkinek meg kellett simogatni.

– Gyere mán, gyenyeri jószág, hadd csibáljam meg ast a drága sép piros füledet! – csalogatta Füttyü is a macskát, hanem az mindjárt fölszaladt a fűzfára, s onnan kurrogott le nagy mérgesen.

– Én nem tudom, mért nem szeretnek engemet a macskák, mikor én úgy szeretem, hogy majd megesem őket – békétlenkedett Füttyü.

– Azért nem szeretnek téged a macskák, amiért te a hajdúkat nem szereted – nevetett Posztószél. – Pedig azok is szeretnek ám téged!

V. A szomorú ház

A gazdag szegények házát jól meglaktuk: most már gyerünk odább egy házzal. A putriból a palotába. Nézzük meg, mi lakik ott. Lakik-e vidámság, napsugár? Röpködnek-e ott jókedv pintyőkéi?

A Thurán Benedek kastélyába persze nem lehet olyan könnyen bejutni, mint a Posztószél Antaléba. Őrzik azt sokan – ha nem is olyan jól, mint a Madzag kutya a putrit. Őrzi szöges drótkerítés, azon belül sötét fenyvesliget, sötét fenyvek hegyében fekete varjak, ezek az örökkön gyászban járó madarak.

A varjútermő fenyveseken belül virágoskert következik. Csupa olyan virág, aminek nincs virágja. Haragoszöld levelű idegen palánták, szövevényes növesű túskebokrok, medvetalp levelű, szúrós kaktuszok. Az az öregember, aki köztük lomhán őgyeleg, maga is olyan tövéből kiszakajtott medvetalpjú kaktusz. Fúróval ültetett bajuszának minden tüskéje haragosan előremered, s a bajusza ritkaságát az pótolja, hogy még a homlokán is olyan merev tüskék ágaskodnak, mint a sündisznónak. Ennek az eleven kaktusznak a neve Krzsamecskó, ami olyan szép név, hogy tüsszentés nélkül ki se lehet mondani. Kertész volna, s egy személyben ő az első Madzagja a Varjú-várnak. Ő morogja el a kéregetőket, ha ugyan vetődik ide olyan, s ő szimatolja meg a szegény embert: árendát hoz-e, vagy halasztásért könyörög.

Az első járatban levőt áteresztí Vendel hajdúhoz, aki régi jó ismerősünk. Mióta utoljára láttuk, egy cseppet sem lett jobb kedvű.

Úgy ült ott a lépcsőházban, lehorgasztott fejjel, mintha az orra hegyénél különb látnivaló nem volna kerek e világon.

Sok dolga különben nincsen neki, különösen mióta Harkabusz ispán beköltözött a kastélyba. Az most az uraság jobb keze. Megnézésre méltó jeles ispán, csakhogy nagyon nehéz megtalálni, olyan kicsire termett férfiú. Csupa pocak és csupa szája. Ő az egyetlen eleven ember a kastélyban, aki főnhangon beszél. Ehhez botosispán korában szokott hozzá a majorokban, s a kastélyt se tartja egyébnek egy nagy majornál. Az inasokkal, a cselédséggel úgy beszél, mint hajdanában az igásbarommal.

Nem lehet tudni, hogy az uraságnál azért van-e olyan kegyben, mert olyan embertelen szolga, vagy azért, mert olyan alázatos szolga. Az uraság előtt úgy meghunyászkodik, mintha nem is ő volna.

Minél mélyebbre görnyed Harkabusz, annál méltóságosabbnak tetszik Thurán Benedek. Szép, nagy, deli öregúr, galambősz hajjal, lengő fehér szakállal, villogó szemekkel. Úgy áll, mint a szálfá. Mintha csak kérkedni akarna vele, hogy

csetverneki Thurán Benedek emelt fejét semmi a világon meg nem alázhatja. Még olyan hatalom se, mint az idő.

– Mit akarsz, Harkabusz? – kérdi az ispánt. A beszédje kemény, a hangja mély, érzik rajta, hogy világléletében mindig csak parancsolt.

– Nagyságos uram – hajlong Harkabusz –, a létmányi földeket elvette a víz. Az emberek egy kis kíméletet kérnek.

– Kérjék a víztől.

Harkabusz bejegyzí a könyvecskéjébe, hogy a létmányi bérlők a jövő esztendőben többet fizetnek, mert a víz most meghordja a földet iszappal, és az attól kövérebben terem.

– Nagyságos uram, a hilibiek behozták a részgabonát. Sok benne az ocsú.

– Vissza kell őket kergetni vele.

Harkabusz beírja, hogy a hilibiek tartoznak új gabonát hozni. A régít pedig kötelesek befuvározni a Harkabusz csúréjébe.

– Nagyságos uram – suttoja tovább a kasznár –, a gombosi molnárné nem bír törleszteni. Haladékat kér.

– Miért?

– Azt mondja, elvette az Isten az urát. Magára hagyta öt gyermekével.

– Beszéljen a jó istennel...

Az úrnak valami keserűség reszket a hangjában! Harkabusz még jobban meggörbítette a nyakát, még susogóbbra vette a szót.

– Nagyságos uram, lakik itt a régi homokosgödörökben valami Posztószél Antal nevű gazdaember. Annak ottan egész gazdasága van, jószágot tart, kertészkedik.

– Fizessen ő is, mint a többi.

– Olyan módon van, hogy már örökbe fogadott gyereket is tart...

Harkabusz elharapta a szót, mert észrevette, hogy az úr elunta a beszédet. Kotródott is kifelé, háttal az ajtónak.

A nagy úr pedig állt, mint a szálfá, s mikor a kasznár kisuttyant az ajtón, megroskadt, mint egy korhadt fűzfa.

Tenyérébe hajtott fejfel lépkedett a termék hosszú során. Azok a termék mind olyan fényesek voltak, oly drágák, oly pompásak és szomorúak. Hiszen nem lakta őket senki. A nehéz bárszonyfüggönyöket beszötte a pók, hiszen senki se húzta őket szét, hogy napsugarat eressen be a vakuló üvegű ablakon. A drága metszett tükrök elszoktak attól, hogy valaki beléjük nézzen. A nagy lábasórak

nem ketyegtek, e fölött a ház fölött megállott az idő, csak a szű percegése hallatszott szobáról szobára. Mintha kérdezték volna a láthatatlan kis bogarak:

– Crrr, crrr, mit keres itt még most is ez a magános öregember?

A magános öregember ebből se hallott semmit. Benyitott az utolsó terembe. Az már nem is terem volt, csak szoba. Gyerekszoba, a gyerekszobák aranyos rendetlenségében. Az egyik sarokban egész ménes hintaló. Se kopás, se ütődés rajtuk. Meglátzott, hogy azokkal nem játszott még senki. A szoba közepén egy pár gombos kis cipőcske. Egy nagy angyalos labda. Játékcimbalom, amelyiknek ezüstmű volt a vasa. Egy selyemharisnyácska, amelybe bele volt dugva egy törött kis hegedűnek a nyaka. Az ablakon, az egész kastély egyetlen lefüggönyözetlen ablakán egy maszatos kis kéznek a helye, a kisujj helyén egy csipetke odaszáradt lekvár. Az ajtóval szemben a falnál egy asztalka, afölött egy mosolygós szemű, két-három éves fiúcskának a képe. S azon a képen, azon a sok szétszórt holmin sehol egy mákszemnyi por, holott a többi szobában berétegzett az mindent.

A magános öregember a kis cipőcskétől kezdve az ablakon levő kéznyomig sorra csókolta mindent. Ez volt neki a mindennapos foglalkozása. Azért nem volt ott por semmin.

A magános öregember pedig leült egy kicsi gyerekszékre a kép elé, s míg könnye pergett a fehér szakállára, egyre azt hajtogatta:

– Jánoska, Jánoska, hát nem szeretted nagyapót? Jánoska, Jánoska, hát szabad volt itthagyni nagyapót? Jánoska, Jánoska, hát kivel játszogatsz te mármost odakint? Jánoska, Jánoska, hát mikor jössz már el a te szegény nagyapódért, akinek senkije sincs már ezen a világon? Jánoska, Jánoska, hát mért nézel te nagyapóra olyan szomorúan azzal a mosolygós szemeddel? Mit akarsz neki mondani, Jánoska?

Varjú-vár ura tíz esztendő óta minden áldott nap megkérdezte ezt attól a képtől. S az a kép egyre csak mosolygott, s égszín szeme, csattanós piros szájacskája mindig úgy látszott, mintha mondani akarna valamit. De hogy mit, azt sohase tudta kitalálni a magános öregember. Ó, milyen szánandó szegény ember vagy te, csetverneki Thurán Benedek!

VI. Mindenki Jánoskája

Annál jobban megáldotta az isten az öreg Posztószél koldust. Mintha csak a szerencsét fogadta volna örökbe, mikor Csicsmár varga bujdosó fiacskáját bétakargatta a köpenyegével.

Olyan deli legényke kerekedett abból, hogy Füttyü cigány nem győzte a fejét csóválni:

– Még ilyet nem értem, mióta Füttyü cigánynak tistel a világ. Mindig ast hallottam a sülémtől, hogy varnyúnak varnyú a fia. Márpedig ez a Jánoska valóságos sasfiók. Még a seme is úgy áll, mint valami princsnek. Nem is hinném, hogy Csicsmár vargának azs ivadéka, ha olyan aranyos jó sive nem volna. De olyan a princseknek nincsen. Olyan csak a segény ember gyerekeinek van. Tudom én azt, mert én is segény ember gyereke vagyok.

– Megint bolond vagy már, Füttyü – nevetett Posztószél. De azért neki is örült a lelke, mikor elnézte, hogy milyen ügyes annak a gyerekek minden mozdulata. Meglátszott annak a keze nyoma mindenben, amihez hozzáért. Még a putrit is egészen megfiatalította. A nádszegéséről leszaggatta a gubancos vadszedreket, s ahelyett hajnalocskával futtatta be. Olyan lett az egész földház, mint valami nagy bokréta.

A csincsésen is nagy fordítást csinált. Árkot ásott a vizének, s hogy a tocsogó mélyebb lett, megtermett benne a hal is. Biz ez csak koldusnak való hal volt, hitvány keszegecske, de azért mégis kettős haszon volt belőle. Az egyik az, hogy a keszegek megették a szúnyogtojásokat, a másik az, hogy Posztószél egész nap elpecézgethetett. Ráért most már nagyon.

– Látod, Füttyü, milyen úr vagyok én. Fölváltott az unokám a mesterségben. Most már itthon pipázhatok napszámra.

Az bizony, mégpedig otthon termett dohányból. Azt a darab földet, amelyik fölszabadult a vízből, fölásogatta Jánoska, és vetett bele dohányt az öregnek, répát, petrezselymet Veronkának. Egyébbel nem tudott fizetni a jóságukért, csak a szorgoskodásával. Pedig érezte, hogy mennyivel tartozik nekik, a betevő falattól kezdve egész a fűzfafurulyáig.

Azt is maga eszkábálta magának, s avval járta be a falukat. A világért se kéregetni, mert ahhoz az egyhez nem volt neki ügyessége, meg nem is voltak rászorulva. Ahol az ő furulyája megszólalt, ott mindenütt elejbe szaladtak a házakból:

– Ide gyere, Jánoskám, mert nagyon vár a kisborjú. Valami nagy baja lehet szegénykének, mert már a sós kenyeret se akarja elvenni.

Jánoska egyszeribe segített a kisborjún. Megdörgölte az orrát varádicsgyökérrel, mindjárt nem volt annak kutya baja se.

A másik háznál éppen eresztettek a méhek, s nem volt, aki befogja őket. A gazda oda volt kapálni, a legény fiú erdőt irtani, a gazdasszony jajgatva tördöste a kezét:

– Jaj, a méhecskéink, jaj a méhecskéink! Attól félek, átrepülnek Cirákra, onnan pedig haza nem kapjuk őket.

Jánoska befogta a méheket, s akárhogy szabódott, csak a tarisznyájába tettek érte egy bögre mézet.

A harmadik helyen a mosóteknő szivárgott: Jánoska egyszeribe beöntötte szurommal. A negyedik helyen lekvárt főztek, de a tűz nem akart égni, nyirkos volt a tűzrevaló. Jánoska mindjárt kerített száraz gallyat. Nem is hagyták ám addig továbbszaladni, míg le nem nyalta a nagy kavarókanalat.

Rác Andráséknál észrevette, hogy a palánk deszkáját leszakította az éjszaka a szél. Azt mindjárt fölszögezte, amit meg is köszöntek neki nagyon szépen:

– Fizesse meg az isten, Jánoska! Ugyan jó, hogy észrevetted, mert még valami nyiráki gányó hazavitte volna koporsódeszkának.

Vadlövő Imrééknél nagybeteg volt az öregasszony, s annyit nyűgösködött, hogy az egész háznépnek nem volt maradása tőle. Jánoska odaült a nagybeteg ágyához, s addig legyezgette a szemét barkacsomóval, addig mesélgetett neki a jó istenről, míg az öregasszony elcsendesedett.

– Aranyozni kellene a száját. Szebben beszél, mint a pap. Meglátszik, hogy ciráki vér van benne! – hálálkodott neki a ház népe, s akkora karaj kenyeret vágtak neki, hogy meghúzta a tarisznyáját. No, arra igen nagy szükség volt, mert Péter Gáboréknál igen szűkös volt a kenyér, s mikor Jánoska a kezébe nyomta a karajt az utcaajtóban ácsingózó Sándorkának, az majd nem tudott örömeiben hová lenni.

– Jaj, csak a lábadra ne ejtsd, lelkem – aggóskodott Jánoska –, mert eltöri!

Nagyobb baj lett volna annál, ha megtudják, hogy ciráki kakastejjel gyúrták azt. Megakadt volna akkor a Sándorka torkán.

A mézet Hajagos Rókusékhoz adta be Jánoska. Hallotta, hogy sokat köhéccsel az eladó lányuk, mióta a szüreten megfázott. Jó arrul a méz nagyon, úgy tanulta ő Posztószél apótól.

Csitáriéknál másfél álló óra óta mindig visított a legkisebb gyerek. Eleinte csak nevettek rajta, hogy nini, kántornak készül Nyirákra! Hanem aztán bezzeg megijedtek, mikor kékült, zöldült a gyerek a nagy sivalkodásban. Szaladtak a borbélyért, aki nagyon tudós ember volt ilyesekben (doktornak is csalogatták már Nyirákra!), öntötték bele a fodormentalevet, nem ért az semmit. Hát ahogy betoppan a Jánoska, karjára kapja a gyereket, megdöcögteti egy kicsit a hátát,

odaütögeti az orrát az orrocskájához: „Nosza, pisze, vesszünk össze” – uramfia, mindjárt elállt a sírása a kis gyíksárkánynak, s olyan nevetős lett az arca, mint a kinyílt napraforgó. Hát még mikor Jánoska nekiadta a furulyáját! Arról a kis gyerek azt gondolta, árpacukor, s mindjárt álomba szopogatta magát rajta.

No, itt annyi áldást rakosgattak Jánoska tarisznyájába, hogy jutott belőle még annak is, akit régen elfelejtettünk. Hát kit áldana az édesanya, ha nem azt, aki nyugós gyereket el tudja altatni!

– Ó, hogy az isten áldja meg még azt a földet is, amelyikben ez a fiú termett, ahol az a mátyásmadár kikelt! – hánytá a kezét az ég felé az asszony.

Már erre Jánoska is visszafordult a kisajtóból:

– Melyik mátyásmadár, asszonynéném?

– Hát amelyiket te megettél, Jánoskám. Anélkül sose lettél volna a mi fiunk. Annak köszönhetünk téged, hogy az elveszett.

– No, ugyan – nevetett Jánoska. – Hát énnekem mennyi a köszönnivalóm! Hiszen ha engem nem ilyen jó emberek találnak meg, azóta már rég megettek volna a sasok.

Kár lett volna érte. Nemcsak a jó szívéért, hanem az éles eszéért is, amelyik úgy fogott, mint a borotva. Ha az ő esze szét nem vágja a Dúl Márton meg a Hamar András pörét, azóta tán a világból is kizavarta volna Cirák Nyirákot.

Úgy kezdődött a nagy pör, hogy ciráki Dúl Mártonnak volt egy malackája, nyiráki Hamar Andrásnak meg volt egy rossz létrája. Dúl Márton éppen olyankor találta malackáját keresztülhajtani Nyirákon, mikor Hamar András azon a rossz létrán állva a háza végét tapasztgatta a jó pelyvás sárral, amiben még zabszemek is találkoztak. Mivel pedig a malacka sovány kosztra volt fogva (mi egyebet is várhatna egy malac Nyirákon?), nagyon megörült, hogy meglátta a falról lepotyogó sárban a zabszemeket. Dúl Márton azonban nem tűrhette, hogy az ő malaca ciráki zabon gyarapodjon (úgyis beteg tőle!), ezért odább akarta téríteni a malackát. Ahelyett azonban a bicegő létrát lökte meg, az félrebillent, s Hamar András hamar lepottyant róla. Szegény feje éppen a nyakába esik Dúl Mártonnak, ha az a ciráki emberhez illő ügyességgel félre nem ugrik, így aztán András csak a malacát nyomta agyon, Mártonnak pedig megvolt az az öröme, hogy amannak a létrája is szanaszét hullott.

Ezzel azonban nem érte be Dúl Márton. Ő malacot követelt a malacért. Amire Hamar András csak annyit mondott, hogy ő sokkal szívesebben esett volna az emberre, mint a malacra, de ha már nem így történt, fizesse meg Dúl Márton a létrát.

Látnivaló, hogy ez a pör mindenképpen méltó volt Cirákhoz és Nyirákhoz, s ugyancsak legénynek kellett lenni annak a talpán, aki ebbe bele mert avatkozni. Mivel pedig mind a két falu bele volt keveredve a pörbe az utolsó béreslegényig,

tán még ma is osztoznak, ha egyszer Jánoska oda nem vetődik a Reszege partjára, éppen mikor Dúl Márton már öltre ment volna Hamar Andrással, bíró uraimék bölcs ítélete szerint.

– Nem ér az semmit – legyintett Jánoska, mikor megértette a nagy ítélet okát. – Tudnék én annál jobbat is.

– Ugyan mit tudnál te, fiúcska? – mordult rá Ambrus Pál. – Ész kell ide, Jánoska, nem is kicsi.

S ekkor történt az a nevezetes eset, hogy a két falu bírója egy véleményen volt. Máté is azt mondta:

– Ne legyen a csikó okosabb a lónál. De azért mondd el, mit gondoltál, öcsike, hadd ne vessünk.

– Hát én csak amondó vagyok, hogy most meg már Dúl Márton álljon föl a létrára a háza végét tapasztani, Hamar András hajtsa oda a malacát, és lökje meg a létrát úgy, hogy Dúl Márton az ő nyakába essen, és úgy üsse agyon a malacot, hogy a létra is összetörjön.

De bizony háromfelé szaladt a két panaszos ember erre az ítéletre, és soha többet eszükbe nem jutott az igazságukat keresni. Mák Máté pedig a vállára ütött a gyerekeknek:

– Ha annyi eszem nem volna, amennyi van, senki mástól nem kérnék kölcsön, csak tetőled, Jánoska!

Amire Ambrus Pál olyan jóízűt mosolygott, hogy mind a huszonnyolc foga kilátszott bele. (A cirákiak azt tartják, hogy a nyirákiaknak sohse nő ki a bölcsességfoguk.)

– Bizony el is kelne egy kis nyiráki ész abba a ciráki kobakba. Mert nyiráki ész van abban, azt én mondom! – ütött a mellére diadalmasan villogó szemmel.

Hát még ha megsejtette volna, hogy miféle titkos tudománya van Jánoskának! Akkor tán még a bírósüveget is odaadta volna a maga fejről bolondjában.

VII. Jánoska nagy fába vágja a fejszét

Egy szép vasárnap délután, ahogy az öreg fűzfa alatt heverészett a Posztószél család, János nagyon nekiadta magát a kergetődző felhők bámulásának. Papatyi, a vadlúd, mely belső háziállattá lépett elő, mióta meghízott, hiába csipegette a lába ujját. Most nem volt kedve kergetősdit játszani. Buksi hasztalan döfölte oldalba a nagy gömbölyű fejével, nem ment vele madarászni. A Madzag kutya is hiába rángatta a kis gazdáját, úgy gubbaszkodott az, mint valami tűzok. Azért aztán meg is csaholta haragosan. Még Veronka is hiába csiklandozta a nyakát egy szál muharral, arra se nevette el magát. Be is szaladt a lányka öregapóhoz, hogy nézze meg Jánoskát, nyilván valami baját érzi. Alighanem azt, hogy hajadonfővel kapálta a dinnyét tegnap, azon a meleg napon. (Mert egy kis dinnyeföldet is elravaszkodott már Jánoska a víztől.) Ő meg leszaladt a „konyhába”, nyers krumplit reszelni, mert kendővel a homlokra kötve az kiszívja a forróságot a fejből.

– Mi baj, szolgálom? – kérdezte Posztószél. – Tán megette a tyúk a kenyeredet?

– De hiszen azt meg nem eheti, apó! – mosolyodott el a fiú. – Két faluban sütik nekem a kenyeret, az isten áldja meg őket. Hanem azon tanakszom én inkább, hogy lehetne ezt a két falut összebékíteni. Mégiscsak rossz azt látni, hogy ezek a derék, becsületes, jó emberek mindig osztoznak egymással.

De már erre Posztószél is kivette a pipát a szájából:

– Hej, lelkelem gyereke, nagy fába vágta a kis fejszét. Sok dohányt kifüstöltem én már emiatt ebből a pipából, de nem lettem vele okosabb. A tűz a vízzel hamarabb összebékül, mint ez a két falu egymással. Nem született még olyan ember, aki ilyen csodát tudna tenni. Vériben van már az a magyar embernek, hogy incselkedjen a szomszédjával. A gyerek megtanulja az apjától, s nagyon szégyellne magát, ha ő különb lenne nála. Hallod, a csencsegecsencse is csak arra tanítja a fiait ott a nádban, amit ő tanult fiókkorában.

– Nincs, nincs! – cincogták az öreg csencsegek.

– Csinos, csinos! – próbálgatták az egyetlen szavukat a fiókák is. Bizonyosan ők is azt értették, hogy nincs mód a két falu összebékítésére.

Ez ebben el is múlt, hanem az öreg Posztószél iszonyú sok füstmacskát kieresztgetett a pipából akkoriban. Nem győzött rajta csudálkozni, hogy miben töri a fejét ez a Csicsmár gyerek. Más gyerek ilyen korában még inkább azon gondolkodik, hogy milyen jó volna az, ha fűgével volna kikavicsolva az út, és fehér-sárga cukorból volna a föld.

„De hiszen nem is marad ez itt koldusnak, ha a szárnya megnő! – aggózkodott az öreg. – Pedig nem utolsó mesterség ez annak, aki ért hozzá. Olyan kenyér az, amit senki se akar kivenni az ember kezéből.”

Szinte megőrült, mikor harmadnap azt látta, hogy Jánoska száraz nádszálakat faragcsál a bicskájával. Bizonyosan nyilat készít belőlük. De hiszen mégiscsak gyerek az, szeret játszani.

Egyszer aztán meglepte a két gyereket a putri mögött a gyeppadon, ahogy a vízítők gyújtónak összehordott nagy, száraz levelei közt turkálgattak.

– Mi lesz abból, pintyökéim? Tán sárkányt akartok belőlük varrni?

Veronkának kivillantak a fehér fogai a piros szájából, de Jánoska nagyon komolyan felelt:

– Ezek irkalevelek.

– A macska hallott ilyen! – nevetett Posztószél. – Hát aztán mire való ez?

– Írni raja.

– Írni-e? Mivel aztán?

– Hát ezzel e! – mutogatta Jánoska – a nádból faragott tollat. – Lehetett volna csinálni madártollból is, de az nagyon vékonyan fogna a mi papírunkon.

Most már Posztószél is kezdte a dolgot komolyan venni. Azt már magától is kitalálta, hogy az a piros lé a tök száraz héjában tinta.

– Az biz ez. Ennek a cigánymeggynek a kicsavart leve, amit Balkó kovácséktól hozott apó.

– Hát aztán tudnál te írni? – méregette Posztószél a gyereket a fél szemével. – Kitől tanultad, anyádtól, apádtól? Mert nem gondolom, hogy azok nagy írástudók lettek volna.

A gyerek egy kicsit elszomorodott.

– Az édesanyámat én nem is ismertem. Meghalt még ölbeli koromban. Az apám meg nem ért rá velem bajoskodni. Hanem mikor valahol hetedhét ország ellen jártunk kubikon, akkor én megbetegedtem, az apám beadott a kórházba. Ott volt egy szegedi hajóslegény, az tanított meg a kisbetűkre. A nagybetűket meg a városokban tanultam meg a boltok felírásairól, mikor mindenfelé kódorogtunk.

Posztószél addig nézett maga elé, hogy utoljára semmit se látott. Könny sűrűsödött a szemében. Csak akkor törülgette le, mikor Jánoska azt kérdezte tőle:

– Hát apó tud-e írni?

– Adta gonosz muslincája, hogy belevágódott a szemembe! Hát már hogyan tudnék! Tudok én írni, csak hogy azt más nem tudja elolvasni, mert én botra írok

bicskával, azt úgy hívják, hogy rovás. Ugyan most már azt is elfelejtettem, mert csak molnár koromban rovogattam, ki hány zsák búzát hozott, kinek mennyi liszt jár érte, melyikből mennyi volt a vám.

– Apó – tudakozta Jánoska –, hogy nincs itten iskola?

– Az már nem az én eszemhez való, fiam. Annyit tudok, hogy Cirákon volt valaha, de összedőlt, aztán újat senki se építtetett helyére. A nyirákiak meg azért nem csináltattak iskolát, hogy a cirákiak ki ne csúfolják őket érte. Mert azok mindjárt azt mondták, hogy az olyan bolt, ahol forintjával veszik az észet a nyirákiak, azért olyan okosak.

Ezalatt a két gyerek már egész nyaláb levelet telerajzolt „i” meg „u” betűkkel. Posztószél elnézegette a cifra ákombákomokat, mikor egyszer csak betoppant Füttyü cigány. Az elől el kellett kapni a tökkalamárist, mert föl akarta hajtani.

– Hej, édes mézseim, tán elment az esetek mióta nem jártam felétek? Hogy prédálhatjátok úgy el ezt a drága sép biros bort?

Mikor aztán eléjbe adták, hogy milyen mesterségre adta Jánoska a fejét, azon rimázkodott, hogy írja fel az ő homlokára a nevét.

Mire volna az jó teneked, öreg Füttyü? Ismer téged mindenki, mint a rossz pénzt.

– Jaj, dehogy üsmer, dehogy üsmer! Mindenki azst gondolja rólam, hogy én vagyok az uraság, és nem győzsöm ségyellni magam a sok köszönetés miatt, írd ki a homlokomra, Jánoskám, lelkem, hogy én vagyok azs a valóságos híres Füttyü csigán.

– Nem tudná azt ezen a tájon elolvasni senki, hacsak az ürgék nem, azok meg úgyis félnek tőled – nevetett Jánoska. – Hanem okosabbat mondok én neked. Terjeszd el a hírét a ciráki meg a nyiráki gyerekek közt, hogy valami új játékot talált ki Jánoska, de azt csak az láthatja meg, aki kijön a homokosba. Kinéz a fáradságodért egy szál füstölt kolbász.

– Jobban szeretném, ha már azs isákból nézsne ki – rimázkodott a cigány.

Posztószél már akkor hozta a kolbászt. Akkorra tartotta biz azt Veronka, mikor betelik az esztendeje a Jánoska idekerültének, de Posztószél már látta, miben sántikál a gyerek, s örült a lelke, mikor Füttyü begyömösölte az iszákjába a kolbászt. Előbb azonban hozzádörzsölte a ruhája elejéhez:

– Hadd érezzsem egés úton azst a drága sép sagát! Ne féljetek, a nyakatokra csődítem érte, aki két lábon járó gyereke csak van a két falunak.

Másnap megkezdődött a csincésben az iskola. A gyerekeknek roppant tetszett a Csicsmár Jánoska játéka. Újság volt előttük, ők még olyant soha nem láttak. S ha láttak volna valaha igazi iskolát, az nekik nem tetszik meg annyira, mint ez a vadvirágos, vadmadaras sumár. Itt nem voltak bepeckelve keskeny padokra: ült, állt, hevert, kinek hogy esett jobban. Nem rekesztette be őket négy fal: az ég

kristálykupolája borult rájuk ragyogón, melegen. A szellő ide nem lopva járt be, megsimogatni a kipirult arcocskákat, hanem szüntelen frissen tartotta őket hús leheletével. A nagyvirágú szulákok, a tűzpiros füzények belebólogattak a bölcs csacsogásba, s a nádirigók, a sármányok, a fűgemadarak tőlük telhetőleg helyeselték a nagy igyekezetet.

Mikor a dobosgém megszólalt a távol nádasokban, akkor Jánoska elhajította a tollat, és elővette a furulyáját. Azt jelentette ez, hogy vége a napi munkának, és kezdődik a játék. Veronka szederléből készült hűsítővel kínálta meg a kislányokat. Jánoska meg gyenge sóskával traktálta meg a fiúkat. Jó étel az annak, aki szereti.

S egész délután egy ciráki gyereknek se jutott eszébe, hogy kiöltse a nyelvét a nyirákiakra, s a nyirákiak egyszer se juttatták eszébe amazoknak, hogy van szabó Cirákon, ákom-bákom-rákom. S mikor vadvirágokkal megkoszorúzva, dalolgatva, ugrándozva hazafelé mentek, mind csak azon tanakodott, hogy a p betűnek jobb felé van-e az ábrázata vagy bal felé. Már Annuska le is akarta rajzolni az ujjával a kocsiút porába, de nem sokra mén vele, ha Ambrus Gergely nem segít neki. A nyiráki bíró fia a ciráki bíró lányának!

S mikor a két sereg gyerek elvált egymástól a Reszege hídjánál, nem azon tülekedett, hogy ki bírja a másikat belelökni a patakba, hanem azon fogadkoztak, hogy ki lesz ott holnap hamarább a csincsésben. S a kis tanítómesternek, mikor a domb tetejéről addig nézett utánuk, míg bele nem vesztek az este violaszín fátylába, úgy csillogtak a szemei, hogy szentjánosbogárnak lehetett volna őket nézni.

– Gyere már be, gyerek, mert elkap a bagó! – kurjantott fel neki Posztószél, s mikor lebukott a verem száján, úgy puffantotta hátba, hogy csak úgy dongott. A szegény ember nem tud akkor a szavakkal cifrálni, mikor tele van a szíve. Jánoskának annyit ért ez a hátbaütés, mint mikor a királyfinak fél országát átadja a király.

Veronka pedig akkora köcsög aludttejet tolt elé, hogy azt lehetetlen volt egymagában megenni. Kénytelen volt hozzá egy nagy karéj kenyeret is elmorzsolgatni.

Éppen a köcsög fenekét karistolgatta a kanállal, mikor a Fűtű cigány berikkantott a lyukon:

– Jaj, drága sépségeim, halljátok-e est a nagy csendességet?

– Micsoda csendességet, te bolondos?

– Hát a Resegében nem csitoráznak a békák. Elállt a savuk azon való csudálkozásukban, hogy semmi csúf sót nem hallottak máma.

Mire Posztószél meggyújtotta a cserépmécsest, akkorára már a cigány odabent volt, de már a maradék kenyeret is elővette a gyékénykosárból., Tudta ő ott a járást a sötétben is.

– Jaj, serelmes siveim, de csak rosszat tettek velem azzsal a kolbáskával. Mióta azst megettem, azsóta semmi más ételnek nem érzsem azs ízsít.

S azzal még a morzsákat is összeszedegette az asztalról, s megnyalogatta a köcsög szélét.

– Hát csak nagy mesterség azs a tudomány. Én tudom, mert azs édes sülém is csupa tudomány volt. Senki se tudott úgy ürgét önteni, mint ő, isten nyugtassa segént. Mit kaps te azsért, Jánoska, hogy így kiokosítod ezseket a semmiházi gyerekeket?

– Semmit – mondta Jánoska méltatlankodva.

– No, én éppen tizsannyit adok, ha engem is megtanítás olvasni.

– Nem tanulnád te azt meg sohase, Füttyü – csóválta Posztószél a fejét nagy komolyan. – Láttam én egyszer, hogy a Vendel hajdú meg akart tanítani huszonötig olvasni, de már a tíznél elszaladtál.

Ezen mindnyájan nevettek, Füttyü legjobban. Azzal kihúzott a dolmánya hasadékaból egy cső sült kukoricát, s azt kétfelé törte.

– Ne, Veronka, ne, Jánoska!

– Hát az már megint hol ragadt a kezedhez? – ráncolta össze a homlokát Posztószél.

– Ejnye, csimbora, ne edd meg mindjárt a nézéseddel azs embert, ha egy csiv kukoricát tanál. Hisen láthatod, hogy csupa vadkukoricsa.

– Az ám, mégpedig sülvé!

– Nem sült azs, csak asalt. Nem is csuda ebben a nagy forróságban, amelyik még a sein csigánnak a patyolat bőrét is mind elsüti. Jaj, ha a sobámnak úgy volna fala, mint ahogy teteje nincsen, de sereinek ebből a csudar melegből egy kicsit eltenni télire.

VIII. Karácsonyest a putriban

Abban az esztendőben pedig nagyon korán beköszöntött a tél. Egyszerre csontkeményre fagyott a föld. A kapát, az ekét nem eresztette magába. A szőlők takaratlan maradtak, az őszi szántásra gondolni se lehetett.

Máskor ilyen tájban még a fecskét is hallani, fülemülét is látni. Most hetekkel elhurcolkodtak idejük kitelte előtt. A kis madarak megéreztek, hogy itt nem jó világ lesz. Őhelyettük a pipiskék jöttek elő. Azok ott csipogtak dideregve a kocsiúton, a kerékvágásban:

– Csiki szűr, csiki szűr!

Mivel azonban a falusi gyerekek még úgy sincsenek csiki szűrrel ellátva, mint az égi madarak, vége szakadt a Jánoska iskolájának is. Igaz, hogy a tanítómester is átalakult nádvagó mesterré. Gyűjteni kellett a téli tűzrevalót. A putrinak ugyan megvan az a jeles tulajdonsága, hogy amilyen hűvös nyáron, olyan meleg télen, hanem Posztószél meg azt jövendőlte, hogy ez nem olyan tél lesz, mint a többi. Márpedig Posztószélnek csak érteni kell ezt a tudományt. Mihez értsen, ha még az időhöz sem, aki kijárta a szélmolnárságot, és mester lett a koldusságban?

– De hiszen, gyermekeim, sokan megsiratjuk még ezt a telet! Tudják azt a piócák, hogy mért bújnak le olyan mélyen az iszapba! Hát tán az a nagy makktermés jót jelent? Az is tudni való, hogy mikor a Tejút ilyen tisztán tündöklök, mint az idén, sokan elcsúszkálnak azon a rávaló esztendőben. Észrevetted-e, Veronka lelkem, azt a nagy farkaspókot a tűzhely hasadékaiban? Az is azért jött be, mert nem tudja mikor mehet ki. Hát te, Jánoska, vetted-e észre, hogy hogy pattog a nád? Tudja az, hogy mit sirat. De még az én lábam csontja se hiába sajog!

Jánoska nem sokba vette az ilyen beszédeket. Sokkal több gondja volt arra, hogy mennyi idegen madarat kergetett a zord idő a nádasba. Olyanokat, amiknek a nevét se tudta, mert sohase voltak ezen a tájon járatosak. Rendezett is Buksi nagy vadászkirándulásokat, s amit hozott, azon hűségesen megosztotta a Madzaggal. Minden csontot meghagyott neki, s azon a Madzag úgy fölvette magát, hogy szinte gurult.

– Valóságos kötél lesz már a Madzagból – cirógatta meg Posztószél az öreg ebállatot.

Egyszer aztán Madzag is hozott valamit. Egy dermedt mátyásmadarat, aki a hegyi erdőkből lecsavargott valahogy az alföldre. No, ide egészen jó helyre jött szegény. A Madzag az öreg fűzfa tövében találta meg, s mivel ő nem él madárhússal, a Buksi cimborának akart vele kedveskedni. Veronka azonban elkapta tőle a zsákmányt, fölmelengette a konyhán. Tyúkborítóban, rosta alatt, hol rejtegette addig, míg megszélidült, s egy reggel becsempészte a Jánoska sapkája

alá. Soha jobbizút nem kacagott, mint mikor a fiú fölkapta a sapkát, s a mátyás kilibbent alóla.

– Jánoska, Jánoska! – kiáltotta, kis gazdasszonya vállára repülve.

Jánoska úgy megrettent, hogy majd elejtette a fejét. Azt hitte, álmodik. Körül is nézett olyan bámészan, mint a Makkos-erdőben azon a bizonyos reggelen. De most nem a Mák Máté uram haragos szeme meredezett, hanem a Veronka csillagszeme sugárzott rá.

A mátyás hamarosan beleszokott új tagnak a családba. Ő lett a putri bohóca. Megtanult csaholni, megtanult miákolni, meg a szájában tartani a Posztószél pipáját, szerette megkacimbálni a Veronka befont haját, óraszámra elmúlatta magát a Jánoska nevével, de a legnagyobb öröme mégiscsak az volt, ha a Buksit összeveszejthette a Madzaggal. Azt pedig olyankor cselekedte, mikor a két pajtás egymás mellett szendergett a tűzhely előtt. Olyankor a mátyás lesurrant a kemencenyakról (nagyon szerette a meleget), és megcsípte a Madzagnak a fülét.

– Mérrr, mérrr? – kérdezte mérgesen a Madzag, álmosan hunyorogva a szemével. De mikor azt látta, hogy a Buksi egészen nyugodtan szundikál, akkor ő is megint a lábai közé szedte a fejét.

Erre a mátyás megint elősomfordált, s most már a Buksinak rántotta meg a farkát úgy, hogy az egyszerre talpra pattant.

– Miáj, miáj! – jajgatta keservesen. A Madzag pedig semmiért sem haragszik jobban a világon, mint mikor őt a Buksi Mihálynak csúfolja, s ilyenkor rendesen megfogja neki a nyakán a bőrt, s tán a lelket is kirázná a kenyeres pajtásából, ha az meg a körmeivel nem kérdezné tőle, hogy:

– Hogy adod a bundád, Madzag?

Nagyon szegényes mulatság biz ez, de hát a putribeli emberek nem is kívánnak különbet. Igaz, hogy hiába is kívánnának. Napok óta, hetek óta esik a hó, s a putri úgy be van temetve, hogy csak a kéménye látszik ki, az feketélik ki a nagy fehérségből. Olyan az egész, mint egy nagy sírdomb, a kémény rajta a fekete márványkő.

Hanem azért azoknak, akik a Varjú-várban élnek, nincs olyan vidám karácsonyestéjük, mint azoknak, akik a putriban vannak eltemetve. Pedig a mécses is eloltották, mert fogytán van az olaj, arra meg kevés reménység van, hogy húsvét előtt bemehessenek érte a faluba. Ez a tenger hó talán még akkorára se olvad el. De hiszen világít ezeknek a betlehem csillag!

Az ám, a betlehem csillag! Jánoska éppen azt meséli, hogy milyen bohóságot álmodott ő mára virradóra. Mintha őlbeli kicsi gyerek lett volna, ezüstágyban aludt volna patyolat vánkoston, s tündöklő szárnyú angyal hozott volna neki aranycsillagot. Aztán az angyal elkezdett kisebbedni, kisebbedni, utoljára olyan kicsi lett, hogy beleveszett a csillagba, s már akkor az se csillag volt, hanem

labda. Ő aztán a labdával hátbavágott egy öregembert, aki erre őt a karjára kapta, meghintáztatta a levegőben, s mire visszatette az ágyacskájába, akkor már nem is öregember volt, hanem a Füttyű cigány.

– Az volt a legkülönösebb – mesélte a gyerek –, hogy csupa csipke meg bársony volt abban a szobában minden, és akkora ablakok voltak rajta, mint a templomon, mégis olyan sötét és hideg volt. Úgy örültem, mikor a mátyás megcsipkedte az orromat, és láttam, hogy itthon vagyok.

– Rossz álom lehetett, szolgám – nevetett Posztószél –, a Varjúvárbán láttam én olyan szobákat.

Ezen megakadt a beszéd, mert a Varjú-várat senki se szeretne emlegetni. Nem is való az, különösen karácsony estéjén.

Posztószél megint meg akarta indítani a beszédet. Éppen azt akarta elmesélni, hogy ő meg otthon járt az éjszaka a malmában, mikor valami kaparászás hallatszott a verem száján.

– Jaj, farkas! – bújt oda Posztószélhez Veronka félős borzongással.

– Róka lehet az csak, cselédem – nyugtatta meg az öreg –, a farkasnak nincs már erre híre se. Bevették azok magukat a Varjú-várba. Nem is farkas már az ő nevük, hanem Harkabusz meg...

Most meg már a putri tetején hallatszott valami dobogás, s egyszerre bezuhant valami nehéz test a kéményen. Meg is szólalt abban a percben:

– Jaj, drága sentjeim, de nehezszen talál be hozzátok a segén ember. Tán tik is Varjú-várat jáccsotok mán?

Akkorra Posztószél lángra lobbantotta a mécses kanócat. Bíz az elég nehezen ment, mert a putriban acél, kova a tűzszerszám. Addig a cigány kicsinosította magát: kormos kezével végigsimogatta az ábrázatát. Csak a foga villogott ki a nagy feketeségből.

– Tán nem is erilet a vendégnek? – kérdezte elszontyolodva. – Pedig engem a betlehemi csillag vezsérelt ide. Azs juttatta eszembe, hogy nini, Postószél csimboráék meg egészen magukban vannak ezsen a sent estén. No, mondom, saladj, Füttyű, ne mondassák, hogy kiestek a grácsiádból.

– Okosan tetted, Füttyű – hagyta helyben Posztószél –, csak az a kár, hogy előbb nem jöttél. Bizony neked már nem jutott se a mézes fokhagymából, se az olajos káposztából.

Pedig az mind a kettő igen nevezetes karácsonybőjti éték. Egészen méltó hozzájuk a harmadik csemege, amit fekete reteknek hívnak. Szerencse, hogy abból még maradt egy fél cipónyi nagyságú. Azt Veronka szíves készséggel odatette a karácsony éjszakai vendég elejbe. Nem sajnálta tőle a sót-paprikát se.

– Tessék, Füttyü bácsi, olyan ez, akár a jó édes barackmag, csak vastagon kell hámozni.

Füttyü bácsi mohón kapott a retek után, de közben körülvillogtatta a szemét, s meglátott a padkán egy nagy tál aszalt szilvát. Akkor mindjárt eltolta maga elől a retket.

– Nem szeretem azs édes barackmagot – mondta fanyalogva. – A sépapám is attól halt meg iskolásgyerek korában. Inkább szeretnék egy pár sem asalt silvát enni, ha akadna valahol. Hasnos eledel azs nagyon. Azst tartják, hogy aki karácsony estéjin asalt silvát esik, annak álló estendeig mindég helyén les azs étvágya.

Veronka ugyan karácsony napjára szánta a szilvát, hanem azért az első szóra odatette a tálat Füttyü elé. Isten őrizzen, hogy Füttyü bácsinak baja legyen az étvágyával! Ki venné azt a lelkére egy-két szem szilva miatt?

Füttyü pedig egy szót se szólt többet addig, míg azt a nagy tál szilvát az utolsó szemig a gallérja mögé nem hányta. Mégpedig magostul. Aztán megitta a levét. Utoljára pedig megette a retket hajastól, s csak akkor fohászzkodott föl:

– No, édes mézseim, kicsi híja, hogy jól nem laktam.

– Mi híja még, Füttyü? – pislogatta sebesen a fél szemét Posztószél. Veronkának szólt az, akit egy kicsit elszomorított, hogy Füttyü olyan tiszta időt csinált. (Arra mondják azt, mikor semmi se marad a tálban.) Hát most már mit esznek ők holnap?

– Szeretnék rágyújtani. Akkor ostán nem cserélnék – uram bocsá’ – a földesúrral se. Csakhogy a dohányom otthon felejtettem, a pipám meg nem találom.

Pipája Posztószélnek se volt több annál az egynél, akit mindig a szájában hordott. Hogy osztozzanak azon már most meg? Úgy osztoztak biz azon, hogy hol Posztószél szippantott belőle egyet, hol Füttyü.

De Füttyünek még most is nyomta valami a lelkét. Addig nyomta, míg csak Jánoska meg nem kérdezte tőle:

– Mit nyögsz annyit, Füttyü bátyám? Mid vezett el?

– Jaj, esem azs elméd, de csak kinézsed, hogy mi bajom. Elvestettem valahol a sobám kulcsát, ahogy saladtam hozzsátok a betlehemi csillag után. Mánmost én azst meg nem találom addig, még a hó el nem olvad. Addig én nem mehetek el tőletek.

Hát ez egészen rendén való dolog volt. Mindjárt rá is bízták Füttyüre, hogy most már ott válasszon magának hálóhelyet, ahol akar. A kémény alját választotta, mert onnan kiláthat a betlehemi csillagra is. Pedig csak azért feküdt biz ő oda, mert az legközelebb volt a tűzhelyhez.

Jánoska odaadta neki a szalmazsákját, Veronka a vánkását, Posztószél pedig takaródzónak az ünneplő szűrét. De Füttyü még ezzel se érte be. Hanem a Madzag kutyát ráfektette a lábára, a Buksit meg odaédesgette a fejéhez. Azok jó meleget tartanak. S ekképpen megvackolva, háládatos szívvel adta álomnak a fejét:

– Felsiges Istenkém, csak már úgy elaltatnál ezsen a jó helyen, hogy föl ne ébrednék tavaszig, mint a csigabiga!

Hát hajnaltájban mégis arra ébredt föl a família, hogy Füttyü féllábon ugrál a szobában, s úgy didereg, hogy a foga is vacog bele.

– Mi lelt téged, Füttyü? – kérdezték tőle ijedten.

– Mi lelt, mi lelt? Hát azs lelt, hogy ürge lett belőlem. A kéményen át beesett az eső, és kiöntött a helyemről, így van azs, ha én egyser jó sándékba foglalom magamat. Mán most saladhatok a kulcsomat keresni.

– Az eső, Füttyü? Félrebeszélisz te, Füttyü. A fejedbe ment az aszalt szilva.

De biz eső volt az, valóságos felhőszakadás. Posztószél fölkapaszkodott a putri szájába, és kikémlődött az éjszakába. Nyoma se volt már a hónak. A halmok oldaláról nagy patakokban zuhogott a víz.

Posztószél szomorúan csóválta meg a fejét:

– Karácsonyi eső: nagy szomorúság. Majd meglátja, aki megéri. Füttyü azt mondta erre, hogy ő már megérte. Soha ilyen nagy somorúsága nem volt azs életben. Mind pocsékká ázsott azs a drága sép ruhája, amelyikben valóságos hercsegnek látsott a setitben.

IX. Isten haragja

Hanem ez egyszer Posztószél alighanem csúfra maradt a tudományával. „Karácsonyi eső: nagy szomorúság.” De bizony nagy vígság lett abból hegyenvölgyön.

A nagy eső tisztára elmosta a telet. Ahogy a felhők kiesték magukat, a meleg szél üres zsák módjára szétfújta őket. A nap kisütött, és úgy befűtötte a földet, hogy az egyszerre tavaszt érzett.

Az új esztendő első heteiben a sok beistállózott jószágot már ki lehetett verni a szabadba. Bokáig nőtt akkorára a fű a legelőkön. A szegény embernek ez volt az első öröme. A drága száraztakarmányt nem kellett feletetni az utolsó szálig.

A másik az volt, hogy gyertyaszentelő körül már meg lehetett kezdeni a tavaszi szántásokat. Ha jó időt ad az isten, már tán pünkösdre új lisztből lehet sütni a kalácsot. Ebben az esztendőben nyilván kétszer is lehet aratni.

Jó idő pedig volt bőviben. Fát, szőlőt, veteményt, mindent megbolondított a napsugár. Még a fecskék is korábban hazajöttek az idén egy-két héttel, s mégis azt hitték, hogy ők most elkéstek egy-két hónappal. Hiszen más esztendőben még ilyenkor napszámra el kell ficseregni egy-két szem szúnyogért, most meg vékaszámra lehet fogni már legyet is.

Csudálatosán meg volt zavarodva a természet. A kék sugarú őszi csillag, amelyik a múlt esztendőben nem bírt előbújni a földből, most egyszerre virított az ibolyával, s a pipacs utolérte mind a kettőt. A nádas a putri mögött olyan haragoszöld gúnyát öltött magára, amilyent csak nyár derekán szokott hordani, s abban az időben, mikor máskor még csak a szemét nyitogatja, most már ki is teremte magát. Veronka már alig győzte hova rakni a sok turbolyagyökeret, a tömérdék földimogyorót, vízigesztenyét. De Posztószél még a tetőbélést is teledugatta gyenge nádtorzsával.

– Nagy úr lehet még ez az idén, gyermekeim!

Hogy milyen áldott világ járt, azt abból lehet a legjobban megítélni, hogy Fűtű hetek óta feléjük se nézett a szegény Posztószéléknek. De még jobban abból, hogy Harkabusz fölemelte az árendát. De legjobban abból, hogy az idén még azt is zúgolódás nélkül fogadták a bérlők. El voltak arra készülve Círákon is, Nyirákon is, hogy ennek az évnek is az uraság fölőzi le a hasznát. No hiszen jut is, marad is.

– Csak már egy kis esőt adna a fölséges Úristen!

De a felhőknek nyilván másfelé volt dolguk mostanában. Akkorát se lehetett belőlük látni, mint egy jóra való subafolt. Pedig idelent nemigen beszélgetnek már

az emberek egyébről, csak arról, hogy ejnye, ejnye, hát csak nem akar egy kis esőcske lenni!

Nem ám, még harmatocská sem. Egyszer az is meggondolta magát és elmaradt. Ugyan mit keresett volna itt, hiszen ki se játszogathatta magát a fűszálakon. Elnyelte a szomjas föld hullása percében.

Az emberek már nem tudtak éjszakánként aludni a nyugtalanság miatt. A házak tetejéről leskelődtek szét a csillagos éjszakában: látnak-e valahol felhőt kerekedni? Hiábavaló fáradság volt: felhők nélkül villámlott az ég alján. Azt szokták mondani ilyenkor, hogy: szárazságra villámlik.

Várjatok csak, emberek, nem tudjátok még ti, mi az a szárazság! Még most csak ti kéritek az esőt, buzgó énekszóval, alázatos imádsággal az istenházában: nyissa meg az eget csurgóit, mert a földi kutak mind kiszáradtak. (Már akkor a Reszegéből ivott mind a két falu, az ember együtt az oktan barommal.)

Egyszer aztán a fák, a füvek is elkezdtek sírni. Valami csudálatos fájdalmas zszibongás támadt a levegőben az aszalódó kalászkok, a pörkölődő levelek zizegésétől. Nem hallatszott föl az égbe az se.

A fák sírásával összevegyült a szomjas barmok bögése és az égi madarak ijedt lármája. Ezek csak tudtak magukon segíteni: elköltöztek ebből a mostoha határból. Nem maradt ott egy fia veréb se.

Jöttek helyettük egyéb szárnyas állatok. Azok, akiknek a szárnyára az van írva a Biblia szerint, hogy „Küldtek, jöttem, elátkozott föld porából lettem!” Ezek a hivatlan vendégek: a sáskák, nekik a szárazság szálláscsinálójuk, ők mindig a sarkában járnak, és soha el nem maradnak tőle.

Eddig olyanok voltak a mezők, mint valami megpörkölődött abrosz. Ahol a sáskák rezgő serege megtelepedett, ott korommá égett, ami eddig csak meg volt pörkölve. Végeláthatatlan nagy fekete foltok maradtak utánuk. Fölettek azok mindent az utolsó fűszálig, az utolsó falevélig. Akkor aztán továbbmentek ők is egy házzal, csillogtatva, rezgetve üveges szárnyukat a gyilkos napsütésben.

„Hívnak, menjünk; elátkozott föld porából lettünk.”

Akkor aztán Fűtű cigány is jónak látta fölkeresni a szegény Posztószéléket nagy magányosságukban. Bizonyosan nagyon el vannak csüggedve, rájuk fér a bátorítás.

A homok úgy süttött, mint a meleg hamu, azért Fűtű ugyancsak kapkodta a talpát. De szemét is ugyancsak dörzsölgette, mikor odaért a putrihoz. Az öreg fűzfa is elunta az életét, csak a száraz karjait nyújtotta az ég felé. A csincsés is odább szökött, abból is kiszáradt az élet. Csak a fekete gödrök tátongtak kietlenül, mint valami éhes szájak.

– Adjon isten! – kukkantott be Fűtű.

– De bizony azt is vegye el, amit meghagyott! – mordult vissza Posztószej keserűen.

– Hát hagyott még valamit azs istenke?

– Ezt a fél szememet, ni! Pedig ezzel is jobban szeretnék már nem látni. Elég irtózatot láttam már négy hónap óta.

Fütyü elfintorította a képét.

– De lágysívű ember lett belőled, csimbora! Látod, a csigán sokkal keményebb fából van faragva. Ázs mindig feltalálja magát. Látod, én mán Sent Jánosnak is beálltam.

– Minek, te? Ne bomolj, Fütyü, nem arra való idő van most.

– Hasen én nem figurázok, nene! Vagy nem Sent János volt azs, aki sáskával táplálkozott a pustában? Te jobban tudod, mert te istenes ember vagy. No, mondhatom, hogy a sáska nem úrnak való kost. Megpróbáltam.

Nem nevette el magát senki. Erre aztán Jánoskába kötött bele Fütyü:

– Tudom ám én, rajkóm, hogy mért erestetted búnak a fejed. Félted a mesterséged, ugye? Sok les azs idén a kolduló ember, csak azs a baj, hogy nem les kitől.

Tudta a cigány, hogy mit beszél. A sáska még nem az utolsó láncszeme az isten haragjának. Azután jön még a legborzasztóbb, amit úgy hívnak, hogy: éhínség. Ez az ostorban a suhogó.

Addig csak jó világ volt, míg a téli maradék korpában tartott, amit a jószág meghagyott. Ha azt őrlött makkal összekeverik, abból lehet kenyeret sütni. Az jó az embernek is meg az állatnak is, csak az a kár, hogy nem szabad vele jóllakni. Egy az, hogy akkor beteg lesz tőle az ember, a másik az, hogy akkor nagyon korán elfogy.

Bizony a korpa a legnagyobb takarékoskodás mellett is elfogyott. Harkabusz pedig megtiltotta a makkszedést az urasági erdőben. Nem a parasztnak teremtette azt az isten.

Ekkor aztán elkövetkezett az a sírni-nevetni való állapot, hogy az emberek eljártak koldulni a koldushoz. Az nagy úr volt, mert ellátta magát nádtorzsával, vadgyökerekkel, vadmakkal és más ilyen drágaságokkal.

Most már odaköltözött a két falu a putri mellé. Megfért már egymással szép békességben Círák meg Nyírák. Nem volt már személyválogatás az emberekben. „Én is koldus, te is koldus!”

Valami szívszakasztó látvány volt ez a koldustábor. Körös-körül a fekete mezők, amiknek a hamvát csúfolódva kavarta föl a szél az égre. A rekedten bőgő állatok, melyek tehetetlenül fetrengtek a forró homokban és kétségbeesve meresztgették

homályos szemüket a gazdáik felé. „Hát már ti se tudtok rajtunk segíteni?” Néha ott sunnyogott körülöttük egy-egy róka is, föl se vették. Azt se ellenséges szándék hajtotta oda, csak az ösztön: hátha itt kap valamit.

A lemenő napnak valami halálsárga színe volt, mintha őt magát is valami betegség bántaná. Sugárkévei megnyújtották az emberek árnyékát, mely óriási hosszúságokban vetődött ki a homokra. S akkor az egyik árnyék hirtelen meglengett, mint valami szörnyű malomvitorla, s odamutatott napkelet felé a kinyújtott karjával:

– Felhő!

Az emberek talpra szökkentek, és kitárták a karjukat az égi csoda felé. Felhő, felhő!

S a felhő sebesen közeledett, mintha csak szárnya volna, s egyszerre darabokra szakadozott. Keselyűmadarak voltak azok, prédára éhes, kopasz nyakú állatok. Sok mérföld messzeségben megéreztek, hogy itt tor készül az ő számukra.

Az emberek csüggedve hullottak vissza a homokra, és most már csak fáradt szemüket emelték az égre. Várták azt a jótékony angyalt, aki örök álmra fogja le a szemeket. Hiszen csapása már úgy sincs az istennek, ami még hátra volna.

Pedig Harkabusz még hátra volt.

Harkabusz uram pontos ember nagyon, azt az ellensége se tagadhatja. Ha az ő kiskönyvébe az van beírva, hogy holnap bérfizetés napja van, hát annak meg is kell lenni. Ami az istené, az az istené, ahhoz őneki semmi köze. De ami az uraságé, azt ugyan nem engedi.

Még annyi figyelmesség is volt benne, hogy kiüzent a népnek az öreg Vendellel. Hogy el ne feledkezzenek arról, micsoda nap van holnap.

Az emberek oda se hallgattak. Ők már igencsak leszámoltak a földi dolgokkal. Kis úr már őnekik Harkabusz gazdástul együtt. Sokkal nagyobb úr elejbe készülnek ők most számadásra.

Posztószél azonban keményen szemébe nézett az öreg hajdúnak.

– Tiszteltetjük a nemzeti kasznár urat. Ne fájjon miértünk az ő feje. Mire ideje lesz, előtte lesz az árenda. Olyan, amilyent az esztendő érdemel.

Vendel vállat vont. Bánja is ő, ha lesz, ha nem lesz. Neki most is csak arra van gondja, hogy szem elől ne tévessze valahogy az orra hegyét. Még azt se kérdezte meg Posztószéltől, hogy: hát kendnek mióta vitte fel így az isten a dolgát? Gondolta, hogy az a főkdus, hát hadd beszéljen.

Másnap aztán Posztószél Veronkának is súgott valamit, Jánoskának is. Veronka kiszaladt oda, ahol a kert volt valaha, Jánoska pedig átnézett a „szomszédok”-hoz, az ürgékhez. Biz azok le voltak soványodva szegénykéik, s meg voltak

szelídülve úgy, hogy megálltak az embernek. Nem féltek, mert nem bántotta őket senki. Még Füttyűnek se kellett már.

– Nagyon nem-seretem pecsenye azs övék. Iszonyú somjazzik utána azs ember.

Mire a két gyerek visszajött, akkorra Posztószél felkészült ünneplőbe. Még a szűrét is a nyakába kerekítette, pedig nemigen számíthatott arra, hogy majd ázik-fázik. De ne mondhasa Harkabusz, hogy meg nem tisztelte.

A Varjú-várat még ez a rettenetes esztendő se tehette ridegebbé. A halott erdő már nem száradhatott ki jobban. A varjú meg szívós madár, annak meg nem árt semmi. Mindössze a rikácsolásuk lett mérgesebb.

Harkabusz uramat is friss jó egészségben és rettenetes jókedvben találta Posztószél. Úgy ordított, mint az éhes fenevad.

– Hát kend mióta lett két falu szószólója?

– Én vagyok most két faluban a legmódosabb ember, uram. Én hoztam be az árendát, mind a kettőnek. Színit-javát annak, amit az idén termett a föld.

Azzal az egyik szűrűjából kirázott az asztalra egy marék királydinnyét. Azt pedig csak annyiban illeti meg ez a szép név, amennyiben a fekete retket a magyar ananász nevezet. Nem valami fölséges faj dinnye az, hanem egy homokban csúszkáló gazocska. S olyan tüskés gömböcskéket terem, hogy ha azokba mezítelen talppal belelép az ember, hát akkor minden az eszibe jut, csak éppen nem az, hogy királyok is vannak ezen a világon.

– Ezt küldi Cirák, nemzetes uram. Ez a legszebb termése.

A másik szűrűjából kiugratott Posztószél egy ürgét.

– Ezt meg Nyirák termette, nemzetes uram.

A nemzetes úrral az történt, ami még életében soha: nem tudott ordítani. Csak tátogatta a száját, mint a kacsa, de hogy nem bírt hangot adni, legalább ráütött az asztalra az öklével úgy, hogy az egyszerre telefűródott királydinnyével. Erre aztán megjött a hangja, s rettentő bömböléssel kapta föl a bámészan szaglálódó ürgét, hogy hozzávágja Posztószélhez. De az már akkorára túl volt ungon-berken, amit eléggé sajnálhatott. Mert így nem lehetett szemmel látója annak a szívvidító látványnak, mikor az ürge beleharapott Harkabusznak a keze fejébe, de úgy, mintha ki se akarná többet eresztetni a foga közül. S Harkabusz addig ugrándozott szobáról szobára, míg a Vendel hajdú füstöt nem fújt a szeme közé. Akkor aztán eleresztette a kis fenevad a nagyot.

X. Jég esik, könny hullik

Harkabusznak nagyon rossz éjszakája volt, holott máskor ő szokott egyedül szépeket álmodni az egész Varjú-várban. Nagyon sajgott az ürgefogak helye, meg azok a száraz fenyvek is olyan kegyetlenül csikorogtak egész éjszaka. Annyiban azonban hasznát is látta az álmatlanságnak, hogy legalább kigondolta, hogy torolja meg ezt a megcsúfoltatást.

Mit lehetne még elvenni a zsellérektől, amit az isten el nem vett tőlük?

Másnap reggel ezzel a felebaráti szándékkal ült lóra. A düh még akkor is rázta minden tagját, hogy észre sem vette, milyen hűvös szél nyargalászik körülötte. Pedig elszoktak már attól ezen a tájon: a hűvös szélről!

Csak mikor elporoszkált egy darabra, akkor tűnt föl neki, hogy a nap nem süt. Fekete volt az ég kelet felől, mint a bakacsin, csak a felhők széle volt ezüstcsipkés. Az olyan felhőkben terem a jég, hanem hiszen nekünk már teremhet! Itt már nem talál csépelni valót.

Az a bakacsinkárpit hirtelen meghasadt, s megmutatta, hogy mi lakik mögötte. Szemvakító tűz, amelynek mérföldekre elhallik a lobogása.

A paripa megállt. Ezen a tájon idegen hang volt már a mennydörgés, az riasztotta meg. Szemmel láthatólag szeretett volna visszafordulni, hanem Harkabusz előhúzta a csizmaszárából a korbácsot, s avval olyat húzott szegény párára, hogy kiserkent a vér az oldalából. Erre aztán nekibőszült a megkínzott állat, és leszegette a nyakát.

– No, megállj, majd megtanítalak én vágtatni!

Hasztalan igyekezet volt, a vihar csak utolérte őket, s zúdította rájuk a mogyorónyi jeget. Erre aztán a ló mégiscsak visszafordult, s megiramodott hazafelé. Hanem annyi esze volt neki, hogy előbb lehajította magáról a gazdáját.

– No, látod, én meg megtanítlak repülni!

Most már galambtojásnyi nagyságban zuhogott a jég. Mire hazavánszorgott Harkabusz, akkorára olyan volt az egész ember, mint valami ripacsos hajú tök. Mind földagadt a mennyei parittyakövek helye. Most már nem ment gulyát foglalni, örült, hogy bebújhat az odvába, s teleragaszthatja magát flastrommal. De hiszen azért nem menekszik az a sok koldus az ő keze alól!

Nem is akartak azok menekülni, inkább idejöttek a helyébe.

Az elviharzott fürgeteg felüdített embert, állatot. Megbékült már az isten: vizet már adott! Majd ad az kenyeret is, csak el kell menni érte.

Ezt már Jánoska eszelte ki. Követséget kell küldeni a földesúrhoz. Kérni tőle gabonát, vetőmagot is, öröktetnivalót is. Utóvégre az is csak ember: lehetetlen az, hogy meg ne induljon a szíve ennyi nyomorúságra. Ha a szívével nem beszélhetnek, beszéljenek az eszével! A zsellérek kára az ő kára is, azoknak a haszna meg csak az ő haszna igazán. Ha meg nem szánja őket: nemcsak ez az esztendő vész el, hanem a jövő is. Itt mindenki éhen hal, s csak a bőrével számol az uraságnak. Ha segítséget ad: megháromszorozva adják azt vissza jövőre. Az idei kárt, a jövőendő hasznot kamatostól.

– Könnyű neked Jánoska, mert te még nem tudod, mi az a Varjú-vár! – húzódoztak az emberek. – Az uraságnak szívihez nem lehet férni, mert az be van zárva a kis unokája szobájába. Az eszitől meg isten őrizzen, mert azt Harkabusznak hívják.

De mikor az asszonyok elkezdtek jajgatni, mikor a kicsi gyerekek siránkozva nyújtották lesóványodott kezecskéjüket a holdvilág ezüstkiflije felé: „kácsi, kácsi” – akkor Márk Máté odafordult Ambrus Pálhoz:

– Gyerünk no, földi! Szeretném én azt a földesurat látni, akinek kedve volna még minket is megenni!

Csakugyan szinte zörgött a csontja a két bírónak, úgy megviselte őket az inség. Lehet ugyan, hogy az ijedtségtől is zörgött, mikor szemtől szembe álltak Thurán Benedekkel.

A nagy úr összefont karral, szóltanul hallgatta a könyörgő beszédet, Lehet, hogy nem is látta a patakzó könnyeket. Az ő fülét csak ezek a szavak ütötték meg:

– Mindenünket elvette az Úr, de áldassék az ő neve, mert meghagyta a gyerekeinket.

A nagy úr csak azt látta, hogy mikor ezt mondja a két toprongyos szegény ember, akkor olyan boldogság lobog a szemükben, hogy ez megállítja a könnyeket. Ó, micsoda gazdagok ők, szegények, és micsoda nyomorult vagy te, szegény gazdag ember! No, hát ne legyenek ők se gazdagok! Hadd fájjon az ő szívük is, mint az övé fáj tiz esztendeje!

– Megértettem mit akartok – vágott közbe kurtán –, megkapjátok a halasztást az árendafizetésre. Kaptok vetőmagot is, lisztet is magatoknak, takarmányt is a jószágotoknak.

Ó, hogy borult le előtte a két szegény ember, hogy kívánta a fejére az isten áldását, s hogy igyekezett elkapni a köntöse szélét, hogy megcsókolhassa! S milyen kevélyen hátrította el őket magától!

– Nem kell a köszönetetek. Zálogot adjatok: egy-egy gyereket mind a két falu. Azok mához egy esztendeig itt maradnak az én kastélyomban. Harkabusz viseli a gondjukat. Mikor a tartozásokat megfizetitek, vihetitek a porontyaitokat. Addig látnotok se szabad őket.

Ó, milyen ijedten szaladt ki a két szegény ember, az a két éhen haló nyomorult abból a házból! S mikor otthon, a Reszege-parton beszámoltak arról, amit végeztek, milyen féltve szorította a szívére minden szülő a maga gyerekét.

– Én nem adom az enyimet! Én se, én se! Inkább éhen veszünk mindnyájan. Legalább együtt veszünk!

És ekkor előállt Csicsmár Jánoska, kézen fogva Posztószél Veronkát.

– Jó emberek! Ti engem befogadtatok, mikor csavargó voltam. Ti engem felruháztatok, mikor rongyos voltam. Ti nekem ennem adtatok, mikor éhes voltam. Áldom az Istent, hogy most elmehetek kezesnek mindnyájatok helyett, ugye, én vagyok a mindenki Jánoskája? És eljön velem az én Veronka testvérem is, hogy meghálálja nektek, ami sok jót az öregapánkkal tettetek. Az Isten mindnyájatokat megáldjon!

S azzal megindultak szép csendesen mind a ketten, s a sok ember közt nem akadt egyetlenegy sem, aki szóhoz tudott volna jutni a zokogástól. Még a Füttyü cigánynak is kivörösödött a szeme, mintha tormát reszelt volna, mikor odaborult Posztószél vállára, akinek csendesen folydogált a könnye:

– Ne busujj, drága sép öregapó, lesek én onokád mind a kettő helyett. Esek is mind a kettő helyett!

XI. A záloggyerekek

Másnap, míg Harkabusz kimérette a lisztet, búzát a két falunak, a zálogba adott gyerekek ott ültek egy a mohos kőpadon a kasznár lakása előtt. Veronka dideregve bűjt oda Jánoskához.

– Jánoska, én úgy félek, mi lesz velünk! Jaj, ha becsuknak valami penészes kamrába és otffejtenek. Sohse látjuk többé öregapót.

Jánoska adta a bátrát, holott ő is nehéz szorongást érzett a mellénye alatt.

– No, én nem félek. Nekem nagyon tetszik ez a sötét, öreg kastély. Olyan, mintha te volnál benne a tündérkirálylány, én meg a tündérkirályfi.

No, ezen lehetett nevetni. Messze van még a tündérkirályság, hanem a hétfejű sárkány már itt van. Jött Harkabusz, nagyon csikorgatva a kavicsot a talpával s haragosan csapkodva a csizmaszárát a korbáccsal.

– Hadd nézzek a szemetekbe!

A Veronkáéba ugyan nem nézhetett, mert az a kötőjét borította az arcára, hanem a fiú annál bátrabban nézett vele farkasszemet.

Harkabusz fölemelte a korbácsot, de a gyerekek úgy villogott a szeme, hogy csak a saját csizmájára sújtott vele akkorát, hogy megrepedt rajta a bőr. A két gyerek aztán estélig ott ödöngött az elhagyott udvaron. Nem törődött velük senki, csak mikor a kapu felé közeledtek, ugrott eléjük egy tüskés bajuszú emberke. Az volt a Krzsamecskó.

– Ohó, nektek nincs megvan kimenet!

Egyszer aztán Veronka arról panaszkodott, hogy ő álmos. Jánoska meg úgy érezte, hogy ehetnékje van. Az ám, de hol, mit?

Szerencsére meglátták Vendelt, ki a lépcsőház aljában egy kis széken ülve gyakorolta szokott foglalkozását: nézte az orra hegyét.

– Bácsi – lépett oda Jánoska –, látszik az ábrázatáról is, hogy itt kigyelmed a legjobb szívű ember. Ugyan nem mondaná meg, melyik bokorban vetettek nekünk ágyat?

Az öreg hajdú, akármilyen savanyúan is, de elmosolyogta magát. Még hogy az ő képéről jószívűséget olvasott le ez a gyerek! Ugyan jó szeme lehet neki.

– Ti vagytok a zálogba adott gyerekek? – kérdezte szokatlan nyájassággal, s levezette őket a kastélyépület mögött a konyhába. Ott átvette őket valami kulcsárféle, és megmutatta nekik, hol lesz a szállásuk. Biz az valami cselédszoba volt, de Veronka ott se tudott hova lenni csudálkozásában. Bizony a putri falán

nem lógott olyan szép kerek tükör, mint ezen. Se olyan finom kanapé nem ékeskedett benne, mint ebben. Szalmafonás a deszkája, fehér porcelán gombokkal kiverve a háta meg a karja. Nem is mert Veronka ráülni, hanem lekuporodott a földre.

Jánoska azonban egy cseppet sem csudálkozott. Látott ő már ennél nagyobb pompát is, csak azt nem tudja hol.

– Nyilván édesapád műhelyében – incselkedett Veronka.

Erre aztán megint jót nevettek, de a legjobbat akkor, mikor valami kuktaféle behozta a vacsorát. Volt ott sok mindenféle ételmaradék, de egyiknek se igen tudták a nevét. De még az ízét se érezték.

– Sokkal jobb ezeknél a te főzted, Veronka! – mondta bátran Jánoska.

Csupa szerencse, hogy legalább kenyérrel jóllakhattak. Azt nem ettek már hónapok óta, ilyen meg tán soha életükben. Hanem azért Jánoska abból is otthagya az utolsó falatot.

– Éhes atyámfia van! – sóhajtott Veronka, s erre kibuggyant a könny mind a kettőjük szeméből. – Szegény öregapó!

S ettől fogva minden reggel, minden este az volt a sóhajtasuk imádság gyanánt: „Szegény öregapó! Ugyan mit csinálhat az most? Ugyan gondol-e miránk?”

Egyszer aztán ezt is megtudták. Ahogy Jánoska ödöngött odakint a száraz jegenyék alatt, hallja ám, hogy ugyancsak szűkül egy kutya valahol. Tréfából elfűtyentette magát:

– Gyere ide, Madzag!

De már arról a víg csaholásról, ami erre felelt, csakugyan meg lehetett találni Madzagot. Mert csakugyan ő szűkölt ott a drótkerítésen túl. Neki-nekiugrott szegény pára, azt se bánta, hogy mind véresre szurkálja benne az orrát.

Ő csakugyan nem bírta bejönni, hanem Jánoska mégis széttágította a drótot annyira, hogy a kezét kinyújthatta. Azt azután a Madzag megnyalogathatta, s Jánoska is behúzhatta azt, ami a Madzag nyakába volt kötve, az pedig egy szál zöld nádlevél volt.

– Kizöldült már a nádas: üzent öregapó! – szaladt oda ujjongva Veronkához. Ők meg erre azt eszelték ki, hogy a déli csirkecombjukat betakargatták egy papirosdarabba, s kiadták a Madzagnak:

– Vidd haza öregapónak! – s mi már ismerjük a Madzagot olyan kötelességtudó szolgának, hogy az bizonyosan haza is vitte a csirkecombot a putriba. Erről öregapó is megtudhatta, hogy nem ette még meg Harkabusz az unokáit, ellenben ők csirkecombot esznek, olyan jól élnek.

Ettől fogva a Madzag mindennap megfordult a Posztószél-palota meg a Varjú-vár közt, s hordta a postát egyik helyről a másikra. Egyszer egy deszkadarabot hozott, amelybe egyenes vonalak voltak bekarcolva, azok közül egy sor áthúzva sárga földdel, a putri krétájával.

– Ebben nem vagyok elég okos – törte a fejét Jánoska. – Mit jelent ez, öreg Madzag?

A Madzag ugyan erre véghetetlen sokszor megcsóválta a farkát, s az bizonyosan jelentett is valamit kutyanyelven, de abban nem nagyon volt jártas Jánoska. Hanem aztán Veronka megtalálta az ákombákomok nyitját.

– Háromszázhatvanöt vonás van itten. Ezek közül át van húzva kilencvenkettő. Annyi nap telt már el a rabságunkból.

Jánoska odalépett az egyik fenyőfához, neki meg az volt a rovása.

Szomorúan csóválta meg a fejét:

– Még csak kilencvenegy. Öregapónak reszket a keze, azért húzta át a kilencvenkettedik napot is.

Éppen ezt a hibát igazgatták ki a deszkán, mikor Harkabusz meglepte őket, meglátta a kutyát is, s mindjárt ráfogta a puskát.

– Ohó, hát nem tudjátok ti azt, hogy nektek egy álló esztendeig semmi lelkes állattal nem szabad szóba állnotok?

Biz ez nyilván lelkesebb állat volt Harkabusznál, de bizonyosan ügyesebb volt nála, mert telerúgta a szemét porral onnan a kerítés mögül, hogy Harkabusz csak úgy prüszkölt tőle. Nem is talált a lövés, csak a vadászt vágta képen a puska úgy, hogy megmozgott bele a zápfoga.

Hanem ettől fogva megszakadt az üzenetküldözgetés. Lehet, hogy a Madzag egyszer-kétszer még szerencsét próbált, de Jánoskaék többet nem mentek a kerítés felé, hadd szokjon el onnét szegény pára. Mert ha Harkabusz még egyszer ott éri, bizonyosan nem hibázza el másodszor.

A kasznártól még hetek múlva se volt nyugta a két gyereknek. Az nem tudta őket szívelelni még akkor se, mikor már minden szívet megvettek a kastélyban.

Az öreg Vendelnek addig dicsérték a jó szívét, hogy még utoljára maga is elhitte, hogy ő csakugyan tartogat olyant a százgombos kis mellény alatt. Különösen mikor Veronka észrevette, hogy a száz gombot csak az imádság tartja, s lekönnyörögte róla a ruhát, hogy ráerősíthesse a gombokat. A vénségnek akkor nagy melegség futott át a szívében. Nini, hát még ővele is törődik valaki? Örömeiben még barackot is nyomott a Jánoska fejére, mikor az végignézett rajta:

– Csak meglátszik kelmeden, hogy huszár volt, Vendel bátyám!

Sohse ült pedig Vendel bátyám egyéb lovon, csak egyszer a deresen. Azon se ült, hanem feküdt. Akkor is azért, mert elbujdosott a katonáskodás elől.

Az öreg cseh kertészt pedig azzal vette meg Jánoska, hogy dicsérte a kertészeti tudományát. Micsoda szép fenyőket nevelt ezen a sivó homokon! Nem tudta volna azt más megcsinálni. Csak az a kár, hogy ezek a csúf varjak úgy ideszoktak a fákra.

– Mit tehetem varjakval? – mozgatta homlokán a bajuszt Krzsamecskó. – Annál sokabban megvannak, mentül többet ijesztgetem őket.

– Hát aztán mivel ijesztgeti őket, Krzsamecskó bácsi?

– Hát amivel lehessen tülemtül. Puskátát én kézbe nem vehetem, mert az urakoknak való – mondta a kertész. – Fára én nem mászom, mert én nem vagyok mókus. Én csak ezzel ijesztem őket, hogy vágom nekik furcsa képeket, így ni!

Azzal félrehúzta a száját, mintha a saját fülét akarná megharapni, aztán fölfújta a képét, mint a kecskebőr duda, utoljára pedig olyant rándult a feje bőre, hogy a homloka fölszaladt a koponyája közepére, s hátul egymással csókolódzott a két füle.

No, ettől Veronka megijedt ugyan, hanem a varjúk nem. Jánoska különbet tudott ennél. Sorra mászta a fákat, s elzavarta onnan a varjúkat. Az legalább kimelegítette ebben a cudar télidőben. De egyéb se kellett Harkabusznak. Csak úgy panyókára vetett atillában szaladt ki a meleg szobából, s fenyegette kegyetlenül Jánuskát az öklével.

– Hát te már az egész házat felforgatod, te gézengúz! Hát már azoknak az ártatlan varjaknak se hagysz békét, te szélházi! Lejössz mindjárt arról a fáról, te krokodélus!

Azt nem tudhatni, melyik iskolában tanulta Harkabusz, hogy krokodilus fára mászik, de az bizonyos, hogy Jánuskának esze ágában se volt lejönni.

– Jöjjön föl, nagy jó uram, maga, ha valami mondanivalója van. Jobban ráér, mint én.

Harkabusz fülig vörösödve mérgében, leguggolt a hóba, s elkezdte hóval bombázni a gyereket. Persze egyszer se találta el. Hanem Jánoska, mikor megunt a mulatságot, úgy megrázta a fát, hogy ami hó volt rajta, az mind rázuhant Harkabuszra. Úgy szaladt el onnan a varjak pártfogója, mint egy hőember. Este aztán hallotta Jánoska a konyhában, hogy Harkabusz olyan beteg: vagy éri meg a holnapot vagy se. Megfázott a nyavalyás a nagy varjúpártfogásban. No nem is sajnálja senki.

Jánoska azonban összenézett Veronkával, s a két gyerek csendesén kiszökött a konyhából. Nem tudták ugyan biztosan, melyik a Harkabusz ajtaja, de a nagy ordítózás útba igazította őket.

Amikor benyitottak nagy szepegve, a lázas ember elhallgatott, s ijedten szögezte szemét Jánoskára. Még a kezét is összetette, úgy könyörgött:

– Ne bánts, te fiú, jaj, ne bánts!

Jánoska pedig nyilván olyan szándékban volt, mert lerúgta a csizmácskáit, s fölugrott a medvebőrös kanapéra, amin Harkabusz hanykolódott.

Forduljon meg, nagy uram, arccal a vánkosra.

A beteg szót fogadott, Jánoska meg ráugrott a hátára, s meggázolta úgy, mintha csak hordókáposzta volna. Ami úgy lehet, neki is jól esett, de Harkabusznak meg bizonyosan nagyon kedvére volt, mert olyan háládatosan nyögött, hogy maga is csudálta, mikor Jánoska lehuppant róla.

– No, nagy uram, a java fájdalmat már kigázoltam belőle. Most már csak takarózzék be, s izzadja ki álmában azt a kis megfázást.

A két gyerek aztán kifelé igyekezett volna, de Harkabusz a karjukba kapott, mint az ércapocs.

– Jaj, dehogy mentek, báránykáim! Nem tudok én aludni, ha egyedül hagytok, ha ide nem ültök két oldalra a fejemhez.

Ei is aludt nyomban, de a két gyerek kezét még álmában is szorította. Szoríthatta is, mert bizony azóta se voltak ilyen közel őkegyelméhez az angyalok, mióta az édesanyja utoljára megcsókolta.

A két gyerek maga is bóbiskolni kezdett már, mikor egyszerre csak sarkantyú-pengés hallatszott, s ott állt az ajtóban egy szigorú nézésű, kevély tartású, szép fehér öregúr: Thurán Benedek.

– Kik vagytok ti? Mit kerestek itten? – nézte összehúzott szemöldökkel a furcsa csoportot.

– Mink vagyunk a zálogba adott gyerekek – ugrott talpra Jánoska, de vigyázatosan, hogy az alvó föl ne ébredjen.

A nagy urat meglepte ez a szelíd figyelem, s szó nélkül visszahúzódott. Harkabusz pedig felkönyökölt az ajtónyikorgásra, s úgy cirógatta meg a gyerekeket, mint valami jókedvű öreg medve.

– Hát most már valljátok meg nekem: hogy mertetek bejönni a rettentő Harkabuszhoz?

– Mert más senki sem mert bejönni nagy uramhoz – magyarázta a fiú.

– És sajnáltuk a bácsit, hogy senki se sajnálja – húzogatta Veronka a kötője szélét.

Harkabusz morgott, dűnnyögött, két marékra fogta a bajuszát, utoljára felszakajtotta az ajtót, és leordított a tornácról:

– Vendel! Hát hányszor mondjam még, hogy ennek a két kis macskának ezután mindig az én asztalomnál terítsetek? Mert úgy tudjátok meg, hogy aki erre a két kis cselédre csak egyetlen görbe szempillantást vet, hát annak én leharapom a fejét!

Ez nagy csuda volt, de az még nagyobb, mikor másnap Thurán Benedek meglátta Harkabuszt, és azt mondta neki vontatva, mintha nem sokat törődne az egésszel:

– Hallja, kegyelmed! Küldje fel néha énhozzám is azokat a záloggyerekeket!

XII. Mit beszél az a kép?

Thurán Benedek, amióta az unokáját elvesztette, nem látott eleven gyereket. Csak azt a képet nézte mereven az asztalka felett, csak az előtt áradt ki belőle a soha ki nem apadó keserűség.

– Szólj hát, Jánoskám, lelkem! Jössz már szegény nagyapóért? Látod odakint már nyílik a tavasz. Milyen szépen el lehetne már labdázgatni a friss gyepen. Jaj, hogy örülhetnél te annak, ha hátba puffanthatnád nagyapót! Hát még nagyapó hogy örülne neki!

A kép csak mosolygott olyan szomorúan, mint ahogy szokott. Az öregember lehajtotta a fejét az asztal párkányára.

– Persze, te most haragszol nagyapóra, amiért a virágos tavaszról beszél. Azt mondod, hogy a sírban nincsen tavasz, ott hideg van és sötét, ott te félelmet érzel, mert magad vagy. Jánoskám, kicsi bogaram, ne haragudj szegény nagyapóra. Látod, itt sincs tavasz. Itt is hideg van és sötét, mint a sírban. És látod, nagyapó is fél ebben a nagy házban, mert olyan egyedül van benne, mint te a kicsi sírban.

A kép egyre mosolygott, s az öregembert szinte megrázta a fájdalom.

– És még csak azt sem tudom, hol a sírod! Úgy mentél el, hogy meg se mondtad, hova mégy. Rossz, rossz, rossz gyerek vagy, Jánoska!

Aztán összecsókolta a mosolygó képet, s egyre cirógatta, míg beszélt hozzá:

– No, ne nézz hát úgy! Hiszen nagyapó csak tréfált teveled. Nagyapónak senkije sincs a világon, csak az ő egyetlen Jánoskája. Az utolsó Thurán. Csetverneki Thurán Jánoska! Jaj, milyen nagy úr leszel te, mire megnősz! Kastélyod, falvaid, földjeid, gulyáid, kincseid! Azokat nagyapó mind teneked gyűjtötte. Deli szép levente leszel, aranyhintón hozod a hercegkisasszonyt.

Mosolygott a kép, és mosolygott az öregember:

– Ugye, micsoda bohóka ez a nagyapó? Hiszen te még csak kis legényke vagy, nagyapó játszópajtása. Látod, milyen pajtásod nagyapó. Mióta te elmentél, azóta ki nem mozdult a házból. Pedig az régen volt. Hány éve annak? Száz éve, egy napja?

A képzelet csalóka délibábjai elszálltak, az öregemberen megint erőt vett a zokogás, a kép pedig egyre csak mosolygott.

– Ugye, nagyapó már öreg ember? Gyengék a lábai, nem bír veled szaladni. Látod, Jánoskám, már új pajtásokról is gondoskodtam neked: mikor az a két gyerkőc itt hancúrozik a termekben, mindig azt gondolom, teveled kergetődznek.

Ugye nem haragszol érte? Látod, az a leányka olyan szelíd, az a fiúcska oly okos. Ugye, nem bánod?

A kép olyan biztatón mosolygott, hogy Thurán Benedek letörülgette a könnyeit. És szinte megennyhült a szíve, mikor otthagyta a szobát. Vitte benne a kép sugárzó mosolygását is.

Varjú-vár kinyitotta becsukott, világtalan szemeit: a nyitott ablakokon kíváncsiul hullott be a napsugár, és tódult be a megifjult erdők, mezők fűszeres illata. A mogorva ősök, a kardos leventék, a selyemviganós asszonyságok haragosan integettek ki a nehéz aranyos rámból: – Mi dolog ez, Thurán Benedek? Mért eresztetted be hozzánk az élet illatát? Milyen jó kriptái dohosság volt itt ezelőtt!

Az ám, csak hogy a Posztószél kisasszony elszedült, mikor először belépett ide. Úgy pihegett, mint a haldokló galamb. És arra Posztószél úrfi úgy szakított föl egy nehéz ablakot, mintha egész életében egyebet sem csinált volna, csak kastélyablakokat nyitogatott volna. És akkor Thurán Benedek mindjárt kiadta a parancsot Harkabusznak, hogy szedjék le azokat a poros, pókhálós függönyöket, és nyissák sarokra az egész sor ablakot. Úgy bizony, így fölvitte az isten a dolgát a koldusivadékoknak!

Lám, most is ott kuncognak az ablakfülkében, mint valami vidám egérkék, azt próbálgatják, hogy melyikük bírja hamarabb elkapni a hóvirágbokrétát, amit Krzsamecskó igyekszik fölhajítani.

Hiába, öreg már a legény, a szeme is gyöngye, a karja se nagyot lendül: nem bírja fölhajítani a bokrétát.

Majd leszaladunk érte! – kiáltja le Veronka, s azzal megindul a két gyerek kergetődzve a boltozatos termeken át. Ó, milyen furcsán kopognak a patkós falusi csizmácskák a márványkockákon, ó, hogy kergeti szét az árnyakat a sarokból két ártatlan szájnak pintyőkekacagása.

És foszladozik az árnyék a Thurán Benedek lelkében is. Már nem szégyelli, hogy kissé roskatag léptekkel halad a futó gyerekek után, s mire ő lebotorkál a lépcső aljára, azok már gyöngyvirágokat keresnek odalent a bokrok alján.

Mert úgy tesz a vén kastélykert is, mintha ő is meg akarna fiatalodni. Mintha az ő szívét is megvette volna a két falusi gyerek. Krzsamecskó nem győz rajta csodálkozni, hogy hol veszi magát az a sok itthonos virág a virágtalan, furcsa, idegen palánták közt. És maga is hajlandó azt hinni, amin Jánoska bizonykodik, hogy ez a sok virág mind az ő jókedvének a magjából sarjadzott itt föl.

– De hiszen nincs is több ilyen kertész, mint Krzsamecskó bácsi. Csak rámosolyog egyet-kettőt a földre, s az mindjárt virágokkal mosolyog rá vissza. De csak jó is annak, aki olyan szépen tud mosolyogni, mint Krzsamecskó bácsi!

S míg az öreg cseh most is azon próbálkozik, hogy hogy haraphatná meg a szájával a fülét, addig a két gyerek szinte nyakfájdulásig mered föl egy fára, amelyiknek a hegyében egy tarka madár ül.

– Gyere le, gyere le! – integet neki a két gyerek.

– Jánoska, Jánoska! – mondja rekedtesen a madár, s azzal lebben a fahegyből, éppen a fiú vállára. A nyakába van kötve egy pántlika, annak a két vége bevarrva, mint valami zacskó, azt bontogatja a két gyerek nagy kíváncsian.

– No, mátyás, mutasd, mit hoztál! Ez violamag. Hát ez mi lehet? Ez meg sarkantyúkának a magja. No, ezért már a feje búbjára kell szalajtani Krzsamecskó bácsinak a homlokát.

– Jánoska, Jánoska – kopogtatja a madár a gyerekek a halántékát. Annyit jelent ez, hogy ide hamar azzal a húscskával! Ez kijár mátyásnak az ilyen hű szolgálatokért.

Mikor aztán azt is megkapta, akkor nagy harsogással meglebbentette a szárnyát – s hirtelen visszazuhan, mert Thurán Benedek megkapta a lábát. Ott állt ő már régen a gyerekek mögött, de csak nem bírt megszólalni. Most is el-elfulladt a szava:

– Kié ez a madár, fiam?

– Az enyém. A mienk.

– Hol vetted ezt a madarat, fiam?

– Hozta a Buksi.

– Hát az kicsoda?

– Az öregapó macskája.

– Ki a te öregapád?

– Posztószél Antal, a koldus. De én csak fogadott unokája vagyok. Az igazi csak a Veronka.

– Hát ezt a madarat nem adnátok nekem?

– Azt nem lehet, ne tessék haragudni – csüggesztette le a fejét a fiú. – Az az öregapó játékos pajtása. Még pipálni is tud.

Thurán Benedek erre eleresztette a madarat. Hiszen megtarthatta volna, ő, a gazdag úr azt a hitvány madarat! De hát akkor mivel játszik Posztószél öregapó? A másik öregapó! Akitől ő már úgyis elvette az unokáit. Eredj, mátyás, eredj! Vidd haza hírud, hogy megmozdult a halott szív!

Másnap már kevesebb időt töltött Thurán Benedek a képpel. Annál többet a két koldusgyerekekkel. Látni kellett volna azt, ahogy ott ült a nagy bársonypamlagon, és maga mellé szedte a két záloggyereket.

– No, most már mesélj, Jánoska. Szeretem a szavadat hallgatni. Csupa muzsikaszó volt az a gyerekszó az ő lelkének. Hát még amiket beszélt! Sose hallott olyanokat csetverneki Thurán Benedek.

Micsoda, hát még a szegény embereknek is van szívük? Hát el lehet azt hinni, hogy a két koldus falu megszán egy kis csavargó gyereket? S hogy aki legkoldusabb köztük, az veszi magához? Megosztja vele a szalmavackot, a kolduskenyeret?

– Mesélj csak, fiúcska, mesélj!

Aztán az a napsugaras élet ott a föld alatt, a putriban, az ürgék szomszédságában! Hát ott még nevetnek is, ott még kacagnak is?

– Mondjad csak, kisgyerek, mondjad! S az istennek az a rettenes haragja! A borzalom hónapjai! Hát hogy lehetett azt elviselni?

– Hiszen mindnyájan szerettük egymást – mondta a gyerek csendesen. – Még a Füttyü cigányt is szerettük, a bolondos Füttyüt, a jó szívéért.

Jó szív, szeretet? Az öregember valami nagy ürességet érzett a szíve helyén, és szinte oda se figyelve biztatta a gyereket:

– Mesélj tovább, mesélj a Füttyü cigányról. Arról pedig volt mit mesélni. Lám, mikor azt a fél kesztyűcskét hozta is!

– Az én unokácskámét, a Jánoscámét. Megvan-e még az tinektek, fiúcska? Azt most elhozzátok énnekem.

Tovább már nem bírta magával, betámolgott megint abba a kis szobába. Kihallatszott onnan a ki-kitörő zokogása.

– Gyerünk oda, nézzünk be – vett erőt Veronkán a kíváncsiság, s a két gyerek csakugyan odasompolygott. Az ajtón volt egy csillag formájú üveglapocska. Azon lesett be valamikor Benedek úr a szobában játszó unokájára. Azon nézett be a fölpipiskedő két gyerek is. De Jánoska egyszerre visszakapta a fejét:

– Veronka! Én már jártam ebben a szobában. Álmomban, karácsony éjszakáján. Ebben a sarokban az ajtó mellett kell lenni annak az ezüstrácsos ágyacskának, amit én akkor láttam.

Ott is volt az csakugyan. Egyszer benéztek oda, mikor Benedek úr a kertben sétálgatott. (Mert most már leszokott oda is; nagy öröme telt benne, hogy a fenyvek megint életre kaptak, mióta a varjúsereg elkotródott onnan.)

Veronkának nefelejcsbokréta volt a kezében, azt odatette a kép alá. Arról tudta meg Thurán Benedek, hogy odabent jártak, s nem haragudott meg érte. Inkább most már ő maga is bevitte magával a gyerekeket, s elbeszélgetett velük az unokájáról. Nem szilaj keserűséggel, hanem megenyhült fájdalommal. S aztán a két gyerek kezét a kezébe véve, odatérdelt velük a kép elé imádkozni, mert megtanult már ő is az égbeliekkel beszélni:

– Ó, Uram, ó Istenem, ereszd le éjszakánként a te legszebb angyalkádat, hadd tegye szépekké egy öregember szomorú álmait.

S az öregembernek csakugyan nagyon szép álmai lehettek, mert egyre olvadozott a szíve, mint tavasszal a jégcsap. S mikor a kép mosolygott, kezdte már megérteni a beszédjét.

– Az istenházát mind a két faluban megigazítottam: jól tettem-e? A balástyai bérlőknek kavicsos utat építtettem: jól tettem-e? Cirákon is, Nyirákon is iskolát állíttattam: jól tettem-e? A gombosi molnárnénak nekiadtam a malmot, hadd neveltesse belőle az öt gyermekét: jól tettem-e? Az ínségeseknek minden tartozásukat elengedem, mikor az esztendő letelik: jól teszem-e?

– Jól, jól – mosolygott a kép mindenre –, azt hajtogattam én neked mindig, hogy találd meg a szíved. De most már találd meg egészen! Mert egy-két nap múlva letelik az esztendő, s viszi Posztószél a záloggyerekeket. Mi lesz akkor tebelőled, Thurán Benedek? Megint az a magános öregember, aki elátkozott házban lakik a varjakkal, az árnyakkal, a sötétséggel, a hideggel, az örök szomorúsággal.

És Thurán Benedek szót fogadott. Ott a kép előtt ölelte szívére a koldusgyerekeket.

– Báránykáim, legyetek ti az én unokáim. Kicsire szabta már az Úristen az én életemet: adjátok nekem arra a kis időre a szívetekeket.

Zokogott már akkor ő is, zokogott a két gyerek is, akiket betakart a fehér szakállával, csak az a kép a falon, csak az nevetett, hogy majd kiugrott örömében a rámból.

– Az ám – törölgette le könnyeit Jánoska –, de hát Posztószél öregapóval mi lesz? Kije marad annak?

– Hát megmaradnak a többiek; a Madzag, a Buksi, a mátyás, a Papatyi – mosolygott az öregúr. – Mind elérnek azok itt Posztószél apóval együtt. Majd csinál nekik helyet Harkabusz.

Harkabusz annyira megszokta már a csodákat, hogy ezen sem csodálkozott. Csak a Navalka szabó csodálkozott nagyon, mikor Csetvernekről kihozta Jánoskának az új ruhát. Fekete bársonyeke volt, aranyozott gombokkal, bársonynadrág aranyrojttal. Született hercegnek kell annak lenni, aki ezt a gúnyát meg ezt a sastollas kucsmát meg ezt a kordován csizmácskát magára meri venni.

– Az a! Született Csicsmár János! – könyökölte oldalba Vendel hajdú a szabót. – Az az ni, aki ott nyesegeti a rózsafákat.

Navalka uram valósággal mekegésre fakadt csodálkozásában, s tán vissza is vitte volna azt a gyönyörű ruhát, ha Vendel meg nem súgja neki, hogy nem jó lesz bolondozni, mert az lesz ezután a kis gazda. De meg is érdemli, mert arany annak a szíve, lelke.

– Mindjárt kiláttam én azt belőle – bizonykodott erre a szabó is. – Mikor lesz az örökbefogadás?

– Holnap délben.

– De már azt magam is megvárom. Úgyis paradicsomos káposzta lesz otthon az ebéd, én pedig azzal nem élek.

Annál nagyobb lakoma készült a Varjú-várban, meg rá híva mind a két falu. Hadd egyenek, szegények, azok is nagy kanállal egyszer. Majd jó étvágyuk támad, ha az uraság megmondja nekik, hogy visszavihetik az árendát. A Posztószél család szerencséjének a bejelentését csemegének tartogatják. Nem tud arról még maga Posztószél sem.

De már másnap reggel Posztószél az első, aki megjelenik a Varjú-vár kapujánál. Persze, jön az unokáiéit, hiszen letelt az esztendő. De mintha nem örülne ennek a régen várt napnak, valami kedvetlenség borong becsületes vonásain. Nem tűnik föl neki, hogy a kapu nyitva, a mindig zárt kapu! Nem veszi észre, hogy az úri cselédek megsüvegelik őt, a koldust! Eleresztli a füle mellett, mikor Vendel, a mindig mogorva Vendel vidáman kurjant utána:

– Ejnye, de sietett kelmed! Pedig nézze a, a kelmed tiszteletére van befogva négy ló. Úgy hoztuk volna be, mint a püspököt.

S mikor beér a fényes szobába, ahol a Buksival járt egyszer, nem látja azt a mosolygó nagy urat, aki szerető szemmel nézi, hogy a paraszt hernyócskából hogy válik úri pillangó. Jánoska öltözködik, szedi magára a bársonygúnyát, s az állótükrében maga is elgyönyörködik a nyalkaságán gyermeki örömmel.

Posztószél mindezt nem látja, amikor kérges, öreg kezét ráteszi a fiú vállára:

– Megjött az apád!

Ó, hogy szalad ki erre a szóra a gyerek a fényes kastélyból, melynek most már ő lett volna a kis gazdája, szó nélkül, búcsú nélkül, köszönés nélkül.

– Megjött az apám!

Az öreg koldus csak most fordult oda az öreg földesúrhoz:

– Uram, ez a fiú annak a Csicsmár vargának a fia, akit te tettél földönfutóvá.

– Ó, hát sose szakad már le a szívemről ez a keserű emlék? – nyögte a másik öregember. S húzta amazzal magával a befogott kocsiba, mely sebes-vágtatva vitte a földesurat és a koldust a Thurán-kastélyból a Posztószél putrijába.

XIII. Csetverneki Thurán Jánoska

A putri megvolt most is a régi szépségében, csak a lakói mintha megváltoztak volna. A Madzag nagyon keservesen vonított a küszöbön, és kaparta a földet, ami pedig, mióta a világ világ, sose jelentett jót, a Buksi se ugrott most a Jánoska vállára, inkább elszaladt előle.

Érzi rajta azs úri sagot – oldalgott elő Fütyü a fűzfa alól. – No, eredj, nézsd meg azs apádat. Saladj, mert testámentumot késül tenni. Rád hagyja a vándorbotját.. Neki már nem sükséges, mert ő elmén Földvára deskát árulni.

A gyékényágyon csakugyan úgy feküdt ott a váratlan vendég, mint aki nemsokára bevégzi az útját.

– Apám, apám! – ugrott oda Jánoska félig sírva, félig nevetve. A beteg azonban elhárította magától sovány, aszott kezével.

– Az úrfi nekem nem fiam!

A gyerek elsikoltotta magát, és a szívéhez kapott:

– Apám, édesapám! Hát mit vétettem én édesapámnak?

A beteg szívszaggatóan nézett, és fájdalmasan lihegett.

– Én vagyok az, aki vétettem. Bocsásson meg nekem az a nagyon jó Isten.

Erre a szóra ért oda a két öregember. A két nagyapó. Fütyü mindjárt lekuporodott az ágy mögé, ahogy Thurán Benedeket meglátta.

– Ezs is elhosta Csicsmárnak azs utolsó kenetet. Így van azs, mikor a vargának lova van.

Thurán Benedek pedig odaállt az ágy elé, és szelíden szólította meg a beteget:

– Jó ember, én vagyok az a Thurán Benedek, aki téged földönfutóvá tett. Bocsáss meg érte: jóvá teszem, ha Isten éltet.

A beteg ijedten takarta el az arcát, és halkán suttogetta az ujjai közül:

– Uram, én vagyok az a Csicsmár varga, aki a te unokádat bosszúból elvittem. Bocsáss meg érte: nézd, visszaadom.

– Ember! – hördült fel Thurán Benedek. Volt abban a szóban harag, fájdalom, fenyegetés, de legtöbb volt benne az öröm. S a versengő érzések közül ez maradt a győztes, mikor Jánoskát a karjai közé kapta. Lecsitultan szólt oda Csicsmárnak:

– Beszélj, jó ember!

– Nem volt rossz szándékom, uram – rebege az. – Csak rád akartam ijeszteni. A fiúcska ott állt a kastélykapuban, és én magamhoz csalogattam egy szép bőrlabdával. Nagyon szép labda volt az. Magam varrtam piros és sárga bőrből, zöld volt a szegése. Mikor aztán hallottam a nád közé bújva embereid zsidongását, akkor nagyon megijedtem. S mikor leszállt az éjszaka, akkor a nyakamba vettem a világot, s három napig csak egyszer álltam meg. Akkor, mikor cipőt és mézet vettem Jánoskának, akit a hátamon cipeltem magammal. Mindig aludt szegényke, s ahogy a nyakamat átkarolta, úgy éreztem, hogy már meg nem tudnék lenni nála nélkül.

Nem is hagytam el többet magamtól. Nagyon megszerettem, ő is hozzám szokott, s egy esztendő múlva már úgy hitt, hogy „édesapám”. Annyi csavargás közt, amennyit mink csavarogtunk, bizony könnyen elfelejthette az itthonvalókat.

Hanem egyszer aztán megszólalt bennem a lelkiismeret. Láttam, hogy a fiúcska szép, okos, eszes, azt meg tudtam, hogy nekem már nem sok időm van hátra. Hogy merjek én az Isten elejbe állani ezzel a vétekkel a lelkemen? Akkor hoztam haza Jánoskát. De arra már nem volt bátorságom, uram, hogy elejbed álljak: ez vagyok, ezt tettem! Hanem rábízтам az Istenre: vezesse hozzád, ha az ő szent akaratának tetszik. S látod, uram, hozzád vezérelte. Áldassék az ő szent neve érette!

– Áldassék, áldassék – simogatta Thurán Benedek a fiúcska könnyes orcáját.

A beteg fáradtan hunyta be a szemét, aztán nagy erőlködéssel félkönyökre dűlt az ágyban.

– Adjátok csak elő a batyumat!

Bíz avval egy kis baj volt, mert már akkor azt Fütyü a pártfogásába vette. Ott szorongatta a hóna alatt, s most nagy restelkedve bújt vele elő.

– Azsért tettem el, hogy el ne vesejtse segény azs úton. (Mintha batyuval szoktak volna járni azon az úton, amelyikre ez készült.)

A beteg lázasan bontogatta szét a batyut. Nem volt abban egyéb egy pár kis cipőnél (éppen olyan, mint amilyent Thurán Benedek szokott csókolgatni a hátulsó szobában), harisnyánál meg egy kezeslábas bársonyruhácskánál. Abban vezett el Jánoska.

Volt aztán benne egy kopott, kifeslett bőrlabda is. Piros bőrből, sárga bőrből a cikkei, zöld a szegése.

– Ugye, hogy csak szép? – mosolygott bágyadtán a készítőmestere. Thurán Benedek megszorította neki a kezét, de ő már nem adta vissza a kézszorítást. Már akkor elment szegény, hogy az angyalkáknak varrjon labdákat az égi mezőkön.

– Csudálatosak az Isten útjai – sóhajtotta Thurán Benedek. – Az ő akarata volt, Jánoskám, hogy te kijárd a szegénység iskoláját, és ott tanuld meg, hogy a szeretet az élet.

– De naccságos tekintetes úr – vett bátorságot Fütyü is a szóra –, mind csak azsért volt ez, mert a csizmadia lovat tartott.

Thurán Benedeknek volt rá gondja, hogy a szegény csizmadiát úgy temessék el, mint az a csetverneki Thurán Jánoska nevelőapját megilleti. A temetésen Fütyü vitte a keresztet vadonatúj molnárkék ruhában, de látszott rajta, hogy nincs egészen kibékülve a világ sorjával. A temetés után odasompolygott Jánoskához:

– Naccságos mézsem, engedd meg, hogy én ezst a drága sép ruhát kisakajthassam legalább a térdin meg a könyökin. Seretnék rávetni egy-két sép piros foltocskát.

XIV. Galamb-vár

Hány esztendeje már annak, hogy az uraság mátyásmadara elveszett? Tudja isten. A boldog emberek nem számolgatják az esztendőket, sebesen szállnak azok olvasatlanul is – pedig a mi régi ismerőseink mindnyájan nagyon boldog emberek.

Hogy aztán melyik közülük a legboldogabb? Azt meg már végképp nem lehet tudni.

Talán Füttyü cigány, akire örökség gyanánt szállt a putri, mikor Posztószél cimbora beszegődött úrnak a kastélyba. Ő persze nem folytat gazdálkodást, nem tart háziállatokat, mert csak hálni jár haza. Sőt szomszédjai sincsenek már, mert az ürgéknek mind felmondta a lakást. Megette őket árenda fejében.

– Nem sorultságból, csak aszárt a drága jó ízsükért. Hisen ha akarnék, mindennap fácánpecsenyét ehetnék Galamb-várban.

Hát az meg már micsoda? Ott is otthon vagyunk: Varjú-várnak hívták azt valamikor. Csakhogy arra most rá nem bírunk ismerni. Szöges drótkerítése nincs már neki. Fái elevenzöldek, alattuk csudaszép virágágyak pompáznak, ágaikon pedig tömérdek fehér galamb tollászkodik eleven virág gyanánt.

Harkabusz uram tenyészti őket, akit nem is lehet másképp látni, csak úgy, hogy körülrepkedi egy sereg galamb, akármerre jár. Hozzá vannak szokva, hogy lépten-nyomon szórja eléjük a piros búzaszemet.

Harkabusz uram maga a megtestesült szelídség.

Vendel bátyánk pedig maga a megtestesült nyájasság. Csak el kell nézni, ahogy ott áll a nyitott kapuban, és tessékel befelé boldogat-boldogtalant, akit arra hordoz az útja:

– Gyertek, atyámfiai, gyertek, nem minden esztendőben esik ám lakodalom Galamb-váron!

Talán azok a legboldogabbak ismerőseink közül, akiknek most tartják a lakodalmát, ebben a napsugaras, szép fehér házban. A végeláthatatlan asztalsornak a közepe táján ül az ifjú pár. A vőlegény csetverneki Thurán János, akinek a piros orcáján egy cseppet se látszik meg, hogy esztendők óta csupa tudománnyal élt mindenféle kimondhatatlan, szép nevű iskolákban. A menyasszony Posztószél Veronka, akit bárki hercegisasszonynak nézhetne, ha ott nem látná maga mellett tulajdonmagát, Posztószél Antalt, aki életében talán most keveselli először, hogy csak fél szeme van neki.

– Úgy szeretném, ha csupa szem volnék, hogy mindig ezeket a gyerekeket nézhetném – mondja a vele szemben ülő öregúrnak, aki boldog mosolygással koccintja oda poharát az övéhez:

– Ne búsulj, nászom, nézem én őket tehelyetted is!

S azon meg nem ütődik senki, hogy Thurán Benedek ilyen nagy szeretettel van Posztószél Antalhoz. Hiszen együtt vannak ők mindig. Együtt járják a falukat, szolgálván tanáccsal és kaláccsal a szegény embereknek, és együtt járnak az isten házába hálát adni annak, aki kegyelmével így megajándékozta az öregségüket.

És együtt becézgetik a hűséges öreg állatokat, akik közül a Madzag most is ott kuksol a Posztószél lábánál, és Buksi ott dorombol a Benedek úr ölében. És nagyon csudálkozó szemeket vet az öreg Krzsamecskóra, aki most nyújt át a menyasszonynak egy gyöngyvirágbokrétát, s boldogságában úgy felszalajtott a homlokát a feje búbjára, hogy a nagy neveltségtől a két bíró alig tudja egymást felköszönteni, mint kerek e világnak legokosabb emberét.

S a nagy éljen-riadalom tán még ma se áll el, ha meg nem pendíti a cimbalmot Fűtyü cigány, aki kikötötte, hogy csak úgy megy el a lakodalomba, ha ott nem lesz egyéb muzsikás őnála. Ezt pedig elég rosszul tette szegény feje, mert ehol, kénytelen elhajítani a cimbalomverőt és szégyenszemre odaállni a menyasszony és vőlegény elé:

– Ségyen, nem ségyen, édes mézseim, nem látom a könnyeimtől a kótát...

Nem baj, öreg Fűtyü, muzsikálnak tehelyetted a kerti bokrokon fészkelő fülemülék, a tetőn kacagó galambok, s van itt olyan lakodalom muzsikaszó nélkül is, hogy azt halálos holtáig el nem felejtí, aki ott volt.

Magam is ott voltam, hajnalig táncoltam. Kaptam is kalácsot, hogy majd földhöz vágott – aki kétes felőle, annak nem jut belőle.

.oOo.